

"Ova analiza pod naslovom „SLAPP postupci protiv medija u Bosni i Hercegovini: analiza izabраниh primjera“ je omogućena zahvaljujući velikodušnoj podršci američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj je isključiva odgovornost Udruženja/udruge BH Novinari“ i ne odražava nužno stavove USAID-a niti Vlade SADA."

**SLAPP POSTUPCI PROTIV MEDIJA U BOSNI I HERCEGOVINI:
ANALIZA IZABRANIH PRIMJERA**

Harun Išerić

Sarajevo, decembar 2022. godine

Impressum

Naslov

SLAPP postupci protiv medija u Bosni i Hercegovini: analiza izabranih primjera

Autor

Harun Išerić

Naručilj analize:

Udruženje/udrug BH Novinari

S A D R Ź A J

1. UVOD	5
2. PRETHODNO PITANJE: SLAPP POSTUPCI – POJAM, KARAKTERISTIKE I EVROPSKI ODGOVOR	7
2.1. Uvodne napomene	7
2.2. Karakteristike SLAPP postupaka	8
2.3. Evropski odgovor na SLAPP postupke	11
2.3.1. Reakcija Evropske unije na SLAPP postupke: od ubistva novinara do zakonodavnih akata	12
2.3.2. Reakcija Vijeća Evrope: do pozitivnih obaveza iz prava na slobodu izražavanja do novog mekog prava (<i>soft law</i>) Vijeća Evrope	16
2.4. SLAPP postupci u Hrvatskoj i Srbiji	18
3. SLAPP POSTUPCI PROTIV MEDIJA U BIH	19
3.1. Uvodne napomene	19
3.2. Analiza detalja	20
1) Pismo upozorenja	20
2) Vrsta postupka	21
3) Tužitelj	21
4) Tuženi	22
5) Aktivnosti tuženog	22
6) Postojanje neravnotežene stranaka u postupku	22
7) Utemeljenost tužbenog zahtjeva	23
8) Ostvarivanje cilj(ev)a SLAPP postupka	24
9) Prekograničnost SLAPP postupka	25
10) Drugi instrumenti utjecaja na novinare i medije	25
11) Stvaranje visokih troškova postupka za tuženog	25
3.3. Balans	26
4. ZAKLJUČAK	26
O AUTORU	27

“Osim pištolja uperenog u glavu, teško da se može zamisliti veća prijatnija [od SLAPP tužbi] Prvom amandmanu.” sudija J. Nicholas Colabella, autor mišljenja Vrhovnog suda države New York, u predmetu *Gordon v. Marrone*, 31. mart 1992. godine.

1. UVOD

Udruženje/udruga BH Novinari su zatražili od autora ove publikacije da *sačini pravnu analizu izabranih SLAPP tužbi evidentiranih u arhivi Udruženja/udruga u odnosu na medijsko pravo i novinare, odnosno da se istraži da li se radi o SLAPP tužbama*. Autoru su dostavljeni slijedeći dokumenti iz pet predmeta, evidentiranih u bazi Udruženja/udruga BH Novinari:

- 1) Tužba podnesena Općinskom sudu u Tuzli, od 06. oktobra 2021. godine, u predmetu broj 32 0 P 410510 21 P, tužitelja „Flek d.o.o. Tuzla“ protiv tuženog „Raport Media Group“ (Raport.ba), radi naknade štete zbog klevete, vrijednost spora: 6.000,00 BAM.

Odgovor na tužbu, od 16. novembra 2021. godine.

Dalje u tekstu: *Flek protiv Raporta Media Group*.

- 2) Tužba podnesena Općinskom sudu u Tuzli, od 06. oktobra 2021. godine, u predmetu broj 32 0 P 410617 21 P, tužitelja Salke Zildžića protiv tuženih: „Raport Media Group“ kao izdavač web portala www.raport.ba, Kenana Kešmera, urednika web portala www.raport.ba i Edine Kalamujić, urednice web portala www.raport.ba, radi naknade nematerijalne štete zbog klevete i povrede ugleda i časti, vrijednost spora: 5.001,00 BAM.

Odgovor na tužbu, sva tri tužena, od 10. decembra 2021. godine.

Dalje u tekstu: *Zildžić protiv Raporta Media Group i drugih*.

- 3) Tužba podnesena Osnovnom sudu Banja Luka, od 11. juna 2021. godine, u predmetu broj 71 0 P 351784 21 P, tužitelja Stefana Cvijanovića, protiv tuženih: Udruženje građana „Udruženje za promociju evropskih standarda i unaprijeđenje poslovnog ambijenta“, Siniše Vukelića, glavnog i odgovornog urednika internet portala Capital.ba i Dejana Tovilovića, novinara internet portala Capital.ba, radi naknade štete nastale iznošenjem netačnih informacija, vrijednost spora: 3.000,00 BAM.

Dalje u tekstu: *Cijanović protiv Udruženja građana i drugih*.

- 4) Tužba podnesena Općinskom sudu u Travniku, od 21. juna 2022. godine, u predmetu broj 51 0 P 204814 22 P, tužitelja „KAVAT d.o.o. Novi Travnik“, protiv tuženih: Udruženje „Centar za kritičko mišljenje“, izdavač online portala „Tačno.net“ i Edina Osmančevića, autora objavljenog teksta na portalu www.tacno.net, radi naknade štete zbog klevete, vrijednost spora: 10.100,00 BAM.

Odgovor na tužbu nije dostavljen.

Dalje u tekstu: *KAVAT d.o.o. protiv Centra za kritičko mišljenje i drugih.*

- 5) Tužba podnesena Osnovnom sudu u Banja Luci, od 26. marta 2021. godine, u predmetu nepoznatog broja, tužitelja: „DWELT“ d.o.o. Banja Luka i Stefana Krnete, protiv tuženih: Udruženje građana „Udruženje za promociju evropskih standarda i unapređenje poslovnog ambijenta“, Siniše Vukelića, glavnog i odgovornog urednika portala Capital.ba, Marine Čigoja Ljubojević, novinar portala Capital.ba i Dejana Tovilovića, novinara portala Capital.ba, radi: naknade štete nastale iznošenjem klevete, vrijednost spora: 5.000,00 BAM.

Odgovor na tužbu nije dostavljen.

Dalje u tekstu: *DWELT d.o.o. i drugi protiv Udruženja građana i drugih.*

Ovo istraživanje nema za cilj niti ambiciju da pruži sveobuhvatni pregled pravne književnosti, komparativnog mekog i tvrdog prava¹ (na nacionalnoj, regionaloj ili međunarodnoj razini odnosno razini Evropske unije), istraživanja i nalaza nacionalnih i međunarodnih nevladinih organizacija, a koji se tiču SLAPP postupaka. Ono također ne predstavlja analizu bh. zakonodavstva i prakse i procjenu njegove usaglašenosti sa evropskim i međunarodnim standardima koji se razvijaju u borbi protiv SLAPP postupaka ili postojećim anti-SLAPP zakonodavstvom, niti je cilj da kao rezultat ovog istraživanja budu predložena uputstva ili preporuke kako da se domaće zakonodavstvo i praksa usaglasiti sa najboljom praksom u uporednom pravu i ustanovljenim standardima (ili standardima u nastajanju) borbe protiv SLAPP postupaka. Kako je to na početku istaknuto, analiza treba odgovoriti samo na jedno pitanje: da li se u slučaju dostavljenih građanskih predmeta, njih pet, pokrenutih zbog klevete, radi o SLAPP tužbama? Kako bi se na to pitanje odgovorilo, nužno je odgovoriti na druga dva pitanja: 1) koje su karakteristike SLAPP tužbi i šta je ono što čini jedan postupak SLAPP postupkom? 2) Na koji način su Ujedinjeni narodi (dalje u tekstu i: UN), Evropska unija (dalje u tekstu i: EU), Vijeće

Evrope (dalje u tekstu i: VE) i Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (dalje u tekstu i: OSCE) reagovali na pojavu SLAPP postupaka, te koje su perspektive njihovih reakcija?

Pored uvodnog dijela (prvi dio), ova publikacija ima još tri dijela. U drugom dijelu je razmatrana definicija SLAPP postupaka i identificirane su ključne karakteristike postupaka pokrenutih SLAPP tužbama. Također, predstavljen je evropski odgovor odnosno odgovor EU i VE na pojavu SLAPP postupaka. Treći dio je posvećen analizi pet bh. predmeta, s ciljem odgovora na centralno pitanje istraživanja. U četvrtom, posljednjem, dijelu, daje se zaključak.

2. PRETHODNO PITANJE: SLAPP POSTUPCI – POJAM, KARAKTERISTIKE I EVROPSKI ODGOVOR

2.1. Uvodne napomene

Strategic Law Lawsutis Against Public Participation (dalje u tekstu i: SLAPP) se u bosanskom jeziku prevodi kao *strateške tužbe protiv javnog sudjelovanja* (mada bi adekvatniji prijevod bio *strateški postupci protiv javnog sudjelovanja*). SLAPP tužbe su poznate i kao *tužbe radi zastrašivanja*. Termin su skovali profesori Univerziteta u Denveru, George W. Pring i Penelope Canan, u knjizi „SLAPPS: Getting Sued for Speaking Out”ⁱⁱ, koja je objavljena 1996. godine. Prema njihovoj definiciji, da bi se određeni pravni slučaj smatrao SLAPP slučajem mora zadovoljiti jedan primarni i tri sekundarna zahtjeva. Primarni zahtjev jeste da se predmet postupka tiče komunikacije, javnog istupa – pisanog ili nepisanog, koja je učinjena kako bi se utjecalo na radnju javne vlasti ili rezultat aktivnosti javne vlasti, pod uvjetom da je takva komunikacija rezultirala sa: a) građanskom tužbom ili protivtužbom, b) podnesenom protiv pojedinca ili nevladine organizacije, c) koja se tiče suštinske stvari od javnog interesa ili društvenog značaja.ⁱⁱⁱ

Pring i Canan su također identificirali tri faze SLAPP postupaka.^{iv} U prvoj fazi, građanin ili nevladina organizacija izjave ili iznesu mišljenje o stvari koja je od javnog interesa, kojim se oponira poziciji ili interesu drugog lica. U drugoj fazi, druga strana, tužitelj, podnosi tužbu zbog izjave/mišljenja kojeg su građanin ili organizacija iznijeli. Ovaj moment je značajan jer na ovaj način SLAPP tužba pitanje od javnog interesa, prebacuje sa tržišta ideja, mišljenja i političkih rasprava, u pravnu arenu. Tako dolazi do transformacije onoga što je priroda pitanja u javnoj raspravi: od za javnost značajne teme i eventualno politički kontroverzne, do formalističkog privatno-pravnog spora (radi npr. zaštita ugleda i ličnosti). U trećoj fazi, dolazi do ishoda

postupak i njegovih posljedica. Najčešće, tuženi pobijedi u sporu, ali to ne predstavlja branu učincima postupka: zastrašivanje i odvracanje.

Suština definicije SLAPP tužbe^v jeste da se radi o građanskoj tužbi ili protivtužbi podnesenoj protiv lica ili organizacija koja javno govore o pitanju koje je od javnog interesa ili zanimanja.^{vi} Definicija se u nekim slučajevima razrađuje na način da se spominje ko je tužitelj (moćni subjekti [npr. korporacija, javni službenik, biznismen]).^{vii} Evropska unija pak u definiciji dodaje atribut tužbama, i to kao neutemeljene ili preuveličane, te razrađuju radnju tuženog i to: izražavanje kritike ili slanje poruke koje su neugodne za tužitelja, ali su u javnom interesu.^{viii} Koalicija protiv SLAPP u Evropi (dalje u tekstu: CASE), pri definisanju SLAPP tužbi, naglasak stavlja na njihov cilj – gašenje učešća javnosti (uključujući novinarstvo od javnog interesa, mirne proteste, bojkot, zagovaranje, ušutkivanje zviždača, akademskih komentara ili jednostavno istupa protiv zloupotrebe ovlasti).^{ix} Čini se da je najsveobuhvatnija definicija ona koja SLAPP označava:

“neosnovanim ili uznemiravajućim tužbama i drugim oblicima sudskih postupaka koje pokreću državni organi, poslovne korporacije i pojedinci na vlasti protiv slabijih strana – novinara, organizacija civilnog društva, branitelja ljudskih prava i drugih – koji iznose mišljenje ili prenose informacije o stvari od javnog interesa, a to mišljenje ili informacija se percipira kao nepovoljna ili na neki drugi način neugodna za moćnike.”^x

2.2. Karakteristike SLAPP postupaka

“(…) tužba se može odugovlačiti godinama, čak i ako se na kraju odbaci. Tokom parnice, SLAPP nasilnici će često zahtijevati pristup Vašim emejlovima, kompjuterskim datotekama i drugim detaljima Vašeg ličnog života. SLAPP Vas može primorati da platite hiljade dolara pravnih troškova, dok morate beskrajno brinuti o bankrotu ako druga strana pobijedi. Ljudi koji su ranije podržavali Vaš rad bi mogli početi dovoditi u pitanje Vaš kredibilitet. Mogli biste gubiti godine braneći se od tužbe, umjesto da radite na pitanjima do kojih vam je stalo. Na kraju biste, kao i mnogi drugi, mogli pristati da okončate svoju kampanju.”^{xi}

Mnoge tužbe usmjerene protiv novinara, mogu se percipirati kao zastrašujuće, ali nije svaka tužba u kojoj je tužni novinar/medij, SLAPP tužba. Ono što razlikuje SLAPP tužbu od uobičajenih, osvetničkih tužbi, jeste povod - motiv i efekat kojeg proizvodi SLAPP tužba.^{xii}

Oslonom na pravnu književnost,^{xiii} akte, dokumente i slične publikacije Evropske unije,^{xiv} Vijeća Evrope,^{xv} OSCE-a,^{xvi} kao i publikacije nevladinih organizacija^{xvii} i druge izvore,^{xviii} možemo identificirati slijedeće ključne karakteristike SLAPP postupaka:

- 1) SLAPP tužbama često predstoji praksa specijaliziranih advokatskih firmi da šalju pisma upozorenja, u kojima zahtijevaju uredničke izmjene ili uklanjanje novinarskog sadržaja, sve pod prijetnjom građanskih postupaka i tužbenih zahtjeva usmjerenih ka značajnim finansijskim odštetama. Nekada je samo upozorenje o tužbi dovoljno da se novinari utišaju.
- 2) U pravilu se radi o tužbama ili protivtužbama podnesenim u građanskim parničnim postupcima (izuzetno SLAPP postupci se mogu pojaviti i u krivičnim [dominantno u onim državama u kojima je klevete i dalje krivično djelo], trgovačkim, upravnim i drugih predmetima). U parničnom postupku, tuženi uživa manji obim procesne zaštite, za razliku od optuženog u krivičnom postupku. Tako je tuženi posebno ranjiv, a tužitelj ima mogućnost veće zloupotrebe procesnih pravila za postizanje svojih ciljeva. SLAPP tužbe se najčešće zamaskiraju u predmetima klevete, ali se pojavljuju i u predmetima zaštite privatnosti, zaštite ličnih podataka,^{xix} uvrede, ocrnjavanja, zaštite intelektualne svojine itd. Takve tužbe se često kombiniraju sa zahtjevom za naknadu štete ili sudskim mjerama osiguranja – zabrana ili odgoda objave nekog sadržaja, čime dolazi do *de facto* cenzure medijskog sadržaja.
- 3) SLAPP postupke pokreću moćni pojedinci, korporacije, interesne skupine ili državni organi (posebno u ranjivim i manjkavim demokratijama), a kako bi zaštitili lične, finansijske i druge interese. Tužitelj često ima historijat podnošenja SLAPP tužbi kao i uznemiravanja, prijetnji i drugih vidova napada na metu SLAPP tužbi.
- 4) Tuženi su dominantno novinari, medijske kuće, izdavačke kuće, nevladine organizacije, borci za ljudska prava (posebno ekološki aktivisti), članovi akademske zajednice, sindikatni aktivisti, zviždači, istraživači itd. U pravilu se radi o pojedincima, a ne o organizacijama za koje oni rade. Meta SLAPP tužbi su, riječima Evropskog suda za ljudska prava – čuvari javnog interesa (*public watchdog*).
- 5) Ono zbog čega se pokreću SLAPP postupci jeste aktivnost tuženog: javna kritika ponašanja tužitelja, objavljivanje nekog izvještaja, širenje informacija putem društvenih mreža, organizacije i učešća u okupljanju/protestu, pokretanje kampanje, učešće u intervju i slično. Suština jeste da se radi o aktivnosti koja je od javnog interesa ili skreće pažnju na stvar od javnog interesa.

- 6) Jedna od najčešćih (ali ne nužna) karakteristika SLAPP postupaka jeste postojanje dispariteta/neravnoteže moći i resursa (prvenstveno finansijskih) tužitelja i tuženog. Zbog toga postoji nejednakost oružja, u korist tužitelja i na štetu tuženog. U takvim slučajevima, SLAPP postupci imaju veći efekat odvracanja i štetniji učinak.
- 7) Tužbeni zahtjev u SLAPP predmetima je u cjelosti ili većinski neutemeljen ili pretjeran, što ga čini zlonamjeren. Tih činjenice je tužitelj, od početka SLAPP postupka, svjestan.
- 8) Cilj SLAPP postupaka nije ostvarivanje pravde ili pristup pravosuđu. Njihov cilj je sasvim drugi i to:
 - a) zastrašiti i preplašiti tužnog;
 - b) iscrpiti njegove (prvenstveno finansijske) resurse;
 - c) emocionalno i psihički ga iscrpiti;
 - d) dovesti u pitanje njegovu vjerodostojnost i ugled;
 - e) ostvariti efekat diverzije – prekinuti rad i aktivnosti tuženog na temi od javnog interesa i tako potkopati aktivan javni angažman tuženog;
 - f) fokus javnosti se pomjera sa pritužbi i komentara tuženog, na tužbu tužitelja;
 - g) cenzurirati ga i natjerati da odustane od svojih kritika, komentara, opozicije i time utišati javnu raspravu;
 - h) SLAPP predmeti imaju često i *chilling effect* – učinak zastrašivanja, odvracanja ili sprječavanja djelovanja drugih čuvara javnog interesa, rezultirajući sa osiromašenjem javne rasprave u cjelosti.

Ovo čini SLAPP tužbu posebno opasnom vrstom napada na slobodu izražavanja. Treba napomenuti da se danas razlikuje i *cyberSLAPP* koje pored uobičajenog cilja SLAPP tužbe, imaju dodatni cilj i to da se otkrije identitet anonimnog kritičara.

- 9) SLAPP postupke, posebno u EU, karakteriše i višestrukost i njihova prekograničnost. Praksa *klevetničkog turizma*, prema kojoj se u stranim jurisdikcijama podnosi tužba za klevetu, birajući jurisdikciju u kojoj tužitelj ima najveću mogućnost da dobije spor (jer su npr. na snazi zakoni ili praksa nacionalnih sudova koja je restriktivnija i potencijalno suprotstavljena praksi Evropskog suda za ljudska prava) široko je rasprostranjena u EU. To omogućava tužitelju da pronađe najpovoljniji pravni sistem, te otežava tuženom učinkovit pristup pravosuđu, kao i pravosudnu saradnju. U konačnici, sve to čini odbranu složenijom i skupljom.

10) SLAPP postupci se često kombiniraju sa drugim instrumentima utjecaja na novinare (ili druge tužene), kao što su prijetnje fizičkom integritetu i ličnoj sigurnosti, te drugim vidovima uznemiravanja i zastrašivanja. Tako je SLAPP postupak samo dio šire kampanje usmjerene ka njenoj meti.

11) SLAPP predmeti, kako je to već istaknuto, ali nužno je posebno elaborirati, imaju za cilj stvaranje nesrazmjerno visokih troškova za tužene (sudski troškovi, troškovi advokata, drugi procesni troškovi). Nesrazmjerno visoki troškovi za tuženog se stvaranju kroz različite mehanizme, npr. produženje trajanja postupka kroz odgađanje ročišta, biranjem najpovoljnijeg suda (van mjesta prebivališta tuženog) umjesto suda koji je u najboljem položaju da odluči o zahtjevu, prekograničnim postupcima. Dodatni primjeri zlorabe procesnih pravila jesu i povlačenja tužbe, izmjena tužbenih zahtjeva i drugih podnesaka. Suštinski, što je postupak dulji, to bolje za tužitelja, a gore za tuženog.

SLAPP postupke karakteriše postupanje u zloj vjeri i zloraba prava, zbog čega su postupci dugi, skupi i komplicirani.^{xx} Element zlorabe prava^{xxi} u SLAPP postupcima, zbog kojeg se opravdano pretpostavlja da je glavna svrha tih postupaka spriječiti, ograničiti ili kazniti javno sudjelovanje – sudjelovanje u javnoj raspravi, debati, općenito javnom životu, mogu biti različiti, kao što su: nesrazmjerna, neopravdana ili pretjerana narav tužbe, ili njezinih dijelova; postojanje višestrukih tužbi koje je tužitelj podnio u vezi sa sličnim stvarima; zastrašivanje; uznemiravanje ili prijetnje koje upućuju tužitelj ili njegovi predstavnici prije pokretanja očito neosnovanih ili zlonamjernih sudskih postupaka.

2.3. Evropski odgovor na SLAPP postupke

Za razliku od zemalja anglosaksonskog pravnog poretka (SAD, Kanade, Australije),^{xxii} anti-SLAPP zakonodavstvo nije poznato u zemljama Evrope niti postoji koherentno meko ili tvrdo pravo na razini EU, VE ili OSCE-a. Evropski sud za ljudska prava (dalje u tekstu i: ESLJP) se u svojoj praksi nije referisao na SLAPP, za razliku od Inter-američkog suda za ljudska prava koji je donoseći precedentu presudu u predmetu *Urrutia protiv Ekvadora*,^{xxiii} u novembru 2021. godine, upozorio na opasnost SLAPP postupaka na efikasno ostvarenje slobode izražavanja, te napravio korak dalje i naredio državama da poduzmu zakonodavne mjere kako bi spriječili javne službenike da upotrebom sudskih kanala i to tužbom za klevetu i uvredu, utišaju kritiku njihovog ponašanja u javnoj sferi.^{xxiv}

Usljed pogoršavanja novinarskih sloboda u Evropi, te ugrožavanja slobode izražavanja (posebno u posljednjih pet godina) zloupotrebom sudskih postupaka, Vijeće Evrope,^{xxv} Evropska unija i OSCE^{xxvi} su reagovali (fragmentarno i nekoherentno) na pojavu SLAPP tužbi. S obzirom na značaj prava EU za proces evropskih integracija BiH, kao i prava Vijeća Evrope, u nastavku ćemo se detaljnije referirati na njihove reakcije. U vezi s tim, treba imati na umu da SLAPP postupci imaju različite perspektive: i to ljudsko-pravaška,^{xxvii} perspektivu međunarodnog i EU privatnog prava,^{xxviii} građanskog prava i sl.

2.3.1. Reakcija Evropske unije na SLAPP postupke: od ubistva novinara do zakonodavnih akata

SLAPP predmeti su u Evropi relativno nova, ali raširena pojava, čiji pak opseg ostaje nepoznat.^{xxix} Izvještaj od strane partnerskih organizacija Platforme Vijeća Evrope za promociju zaštite novinarstva i sigurnosti novinara za 2022. godinu, navodi kako se SLAPP koristi “kao alata za utišavanje kritičkih medija i novinara širom Evrope.”^{xxx} U šesnaest upozorenja su evidentirane građanske tužbe za naknadu štete ili obuzdavanje kritičnih izvještaja. U Izvještaju se državama članicama EU preporučuje da se preduzmu “najoštrije moguće mjere” protiv SLAPP-ova, potom da se uspostave “snažne zaštitne mjere” protiv grube nejednakosti oružja; prekograničnih SLAPP tužbi i *forum shopping* (oportunističkog izbora suda pred kojim će se pokrenuti postupak). U okviru “Brzog odgovora za zaštitu slobode medija (period januar-juni 2022. godine)”^{xxxi} u EU i državama kandidatkinjama, evidentirano je 311 slučajeva kršenja medijskih sloboda, od čega 30,9% su bili pravni incidenti (19 upozorenja se ticalo građanskih tužbi).^{xxxii} Centar za medijski pluralizam i medijske slobode (koji djeluje u okviru European University Institute), je u godišnjem izvještaju “Praćenje medijskog pluralizma u digitalnoj eri: primjena monitora medijskog pluralizma u Evropskoj uniji, Albaniji, Crnoj Gori, Republici Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj (državama kandidatima za članstvo u EU, op.a.) u 2021. godini”,^{xxxiii} naznačio da je povećan broj SLAPP tužbi u mnogim državama.^{xxxiv} Kao najčešći individualni SLAPP slučaj se navodi onaj ubijene malteške novinarkе, Daphne Caruane Galizije, protiv koje je u trenutku smrti postojalo građanskih i krivičnih 47 tužbi u Malti i inostranstvu u vezi sa klevetom i uvredom, a koje su bile povezane sa njenim istraživačkim radom.^{xxxv} Njeno ubistvo u oktobru 2017. godine, bilo je okidač za snažniju reakciju tijela EU u oblasti SLAPP postupaka i zaštite novinara. U toj reakciji, prednjačio je Evropski parlament (dalje u tekstu i: EP),^{xxxvi} a potom i Evropska komisija (dalje u tekstu i: EK/Komisija).^{xxxvii} U posljednjem, u nizu

usvojenih akata, u novembru 2021. godine, EP je ponovo hitno pozvao Komisiju da predstavi prijedloge obavezujućeg EU zakonodavstva o zajedničkim i djelotvornim zaštitnim mjerama za žrtve SLAPP postupaka diljem EU, među ostalim u okviru direktive o utvrđivanju minimalnih standarda za zaštitu od SLAPP tužbi.^{xxxviii} EK je u Akcijskom planu za evropsku demokraciju zapazila da “napadi, zloupotrebe zakona o kleveti i drugi oblici zastrašivanja i pritiska, među ostalim pod okriljem organiziranog kriminala, štetni su za okruženje u kojem rade novinari,”^{xxxix} te je zbog toga nužno zaštititi novinare od zloupotrebe sudskih postupaka.^{xl} Na pojavu SLAPP postupaka, reagovale su medijske i ljudsko-pravaške organizacije širom Evrope. Najupečatljivija reakcije je osnivanje Koalicije protiv SLAPP-ova u Evropi (CASE),^{xli} a koja zagovara donošenje direktive EU i sveobuhvatne preporuke Komiteta ministara VE.

U međuvremenu, odgovor država članica EU na pojavu SLAPP tužbi je bio spor, skoro ne postojeći, a nivo zaštite izuzetno fragmentiran.^{xlii} Tek nekoliko država članica je u 2022. godinu počelo razmatrati i raspravljati o uvođenju novih procesnih pravila s ciljem zaštite žrtava SLAPP tužbi (i to procesnih pravila o ranim odbacivanjem tužbe), odnosno o reviziji odredbi zakonodavstva o kleveti.^{xliii} Oslanjajući se na ranije zahtjeve EP i svoje najave, Komisija je u aprilu 2022. godine predstavila paket mjera, koji su kombinacija zakonodavnih i nezakonodavnih mjera, usmjerenih ka regulaciji SLAPP tužbi.^{xliv} Paket se sastoji od:

1. Prijedlog direktive o zaštiti osoba uključenih u javno sudjelovanje od očito neosnovanih ili zlonamjernih sudskih postupaka (“strateške tužbe protiv javnog sudjelovanja) (tzv. anti-SLAPP direktiva) (dalje u tekstu i: Prijedlog direktive)^{xlv} i
2. Preporuka Komisije o zaštiti novinara i boraca za ljudska prava uključenih u javno sudjelovanje od očito neosnovanih ili zlonamjernih sudskih postupaka („strateške tužbe protiv javnog sudjelovanja”), C(2022) 2428, od 27.4.2022. godine (dalje u tekstu i: Preporuka).

Direktiva je posvećena prekograničnim SLAPP predmetima, dok Preporuka nadopunjava paket EK, na način da obuhvata predmete koji su čisto nacionalni, tj. bez elemenata inostranosti. Podsjetimo se da je BiH potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju^{xlvi} preuzela obavezu usklađivanja svih zakona i budućeg zakonodavstva s pravnom stečevinom EU, te da je u Mišljenju EU o zahtjevu za članstvu BiH^{xlvii} kao ključni prioritet broj 12 istaknuto osiguranje slobode izražavanja. Zbog toga, kratko ćemo se osvrnuti na Prijedlog direktive i Preporuku.

Prijedlog direktive govori o procesnim jamstvima za tuženika, odnosno metu SLAPP tužbi, i to o tri specifična alata koja bi ga trebala zaštititi od zlonamjernih postupaka:

1. zahtjev za osiguranje pokrivanja troškova postupka i/ili naknade štete,
2. zahtjev za rano odbacivanje očito neosnovanog tužbenog zahtjeva,^{xlvi}
3. zahtjev za pravnim lijekovima protiv zlonamjernih sudskih postupaka (kao što je naknada troškova, naknada štete i novčane kazne).^{xlix}

Nacionalni sud bi po službenoj dužnosti ili na zahtjev stranke, trebao biti u mogućnosti odrediti mjeru osiguranja za pokrivanje troškova postupka i/ili naknade štete kada, uprkos tome što tužbeni zahtjev nije očito neosnovan, utvrdi da postoje elementi koji ukazuju na zloupotrebu postupka, a izgledi za uspjeh tužitelja nisu veliki.^l Sud bi također trebao moći, po službenoj dužnosti, postupati u pogledu procesnih jamstava prethodno navedenih pod 2. i 3.^{li}

Tuženom se treba omogućiti da podnese zahtjev za ranim odbacivanje neosnovanog tužbenog zahtjeva, u zakonom propisanim rokovima.^{lii} Time se prvenstveno smanjuju troškovi za tuženog, ali i smanjuje se općenita šteta uzrokovana SLAPP tužbama.^{liii} Zahtjevom za rano odbacivanje tužbenog zahtjeva, treba doći do prekida postupka, a taj privremeni prekid treba trajati do donošenja konačne sudske odluke po tom zahtjevu.^{liv} S tim u vezi, treba postojati pravni lijek protiv takve odluke.^{lv} Nakon podnošenja zahtjeva za ranim odbacivanje, na tužitelju bi trebao biti teret dokazivanja da tužba nije očigledno neosnovana.^{lvi}

Kada se odbije tužbeni zahtjev, tuženi bi trebao imati i dalje na rasplaganju pravni lijek protiv zlonamjernih sudskih postupaka, kao što je zahtjev za naknadom štete i troškova postupka.^{lvii}

Troškovi bi trebali uključivati sve troškove postupka, uključujući ukupne troškove pravnog zastupanja (ako su viši od onih predviđenih advokatskim tarifama, ne trebaju se smatrati da su sami po sebi neprimjereno visoki).^{lviii} Naknada štete bi trebala podrazumijevati naknadu nematerijalne i materijalne štete.^{lix} Novčane kazne zbog zloupotrebe prava, trebale bi imati imati efekat specijalne i generalne prevencije – odvratanje konkretnog tužitelja, ali i potencijalnih tužitelja od pokretanja zlonamjernih postupaka.^{lx} Novčane kazne bi svakako trebale zadovoljiti princip proporcionalnosti, oslanjajući se na slijedeće elemente: mogućnost štetnog ili odvrćućeg učinka postupka na učešće tuženog u javnoj debati, prirodu tužbenog zahtjeva, da li je pokrenuto više postupaka od strane tužitelja, ili usklađeni postupak u sličnim predmetima, postojanje pokušaja zastrašivanja, uznemiravanja ili prijetnji upućenih tuženiku.^{lxi} Kako u SLAPP predmetima, tužitelji često namjerno povlače, mijenjaju ili dopunjuju tužbena zahtjeve,

ili podneske, kako bi izbjegli naknadu troškova stranci koja je dobila spor, to ne bi trebalo lišiti sud mogućnosti da proglasi postupak zlonamjernim, te odredi jedan ili više pravnih lijekova.^{lxii} S obzirom da tužitelj često utječe na dugotrajnost postupka, kroz izmjene tužbenih zahtjeva, podnesaka tokom glavnog postupka, prekidom postupka, to ne bi smjelo utjecati na mogućnost suda da postupak proglasi zlonamjernim i odredi pravne lijekove iz tačke 3. procesnih jemstava.^{lxiii}

Države bi također trebale omogućiti nevladinim organizacijama da interveniraju u postupka, bilo kao podrška tuženom ili kao izvor informacija (*amicus curiae*).^{lxiv}

Drugi relevantan segment Prijedloga direktive jeste određenje SLAPP postupka kao hitnog. Tako, države mogu odrediti rokove za donošenje odluke suda po zahtjevu za ranim odbacivanjem tužbe ili za održavanje ročišta po zahtjevu za ranim odbacivanjem.^{lxv} S tim u vezi, pravila slična privremenim mjerama mogu biti uspostavljena. Sudovi bi također trebali brzo i hitno odlučivati po zahtjevima za druge procesne garancije. Kriteriji koji mogu potaknuti brzo djelovanje suda su oni koji ukazuju na zloupotrebu postupka i to: da li je tužitelj pokrenuo više postupaka ili usklađeni postupak u sličnim predmetima; postojanje pokušaja zastrašivanja, uznemiravanja ili prijetnji tuženom.^{lxvi}

Prijedog direktive ima također posebne odredbe koje se tiču prekograničnih SLAPP tužbi iz zemalja van EU, koje govore o zaštiti od takvih postupaka i posebnoj osnovnoj nadležnosti radi naknade štete i troškova zbog SLAPP postupka u trećoj zemlji.^{lxvii}

Preporuka, koja je posvećena nacionalnim SLAPP predmetima, ima pet dijelova: primjenjivi okvir, osposobljavanje, informiranje, mehanizmi podrške, prikupljanje podataka, izvještavanje i praćenje. Preporuka, slično predloženoj direktivi, preporučuje poduzimanje slijedećih procesnih garancija:

1. mogućnost ranog odbacivanja tužbi,
2. snošenje svih troškova postupka od strane lica koje je pokrenulo SLAPP postupak,
3. naknada štete fizičkog ili pravnoj osobi koja je pretrpjela materijalnu i nematerijalnu štetu kao rezultat SLAPP tužbi,
4. mogućnost izricanja djelotvornih, proporcionalnih i odvraćujućih sankcija stranci koja je pokrenula SLAPP postupak. Elementi koji trebaju biti uzeti u obzir prilikom određivanja i izricanja sankcije su: postizanje efekta odvraćanja od SLAPP tužbi, narav tužbe,

postojanje višestrukih ili usklađenih postupaka o sličnim stvarima ili pokušaji zastrašivanja ili uznemiravanja tuženika ili upućivanja prijetnji tuženiku,^{lxxviii}

5. države članice trebale bi nastojati u svoje nacionalno zakonodavstvo uključiti zaštitne mehanizme za domaće predmete, slične onim sadržanim u Prijedlogu direktive,^{lxxix}
6. sprovesti reviziju uređenja odgovornosti za klevetu, na način da će se onemogućiti zloupotreba postojećih definicija i pojmova radi SLAPP tužbi,^{lxxx} odnosno učiniti pojmove jasnim, te propisati sankcije za klevetu koje nisu previsoke ili neproporcionalne, eliminirajući zatvorske kazne za klevetu,^{lxxxi}
7. sistemsko praćenje i sakupljanje statističkih podataka o SLAPP predmetima,^{lxxxii}
8. uspostaviti odgovornost za kršenje dentoloških pravila od strane pravnih stručnjaka – advokata. Donesenim mjerama bi se trebalo odvracati od učešća u očiglednim SLAPP postupcima. Deontološki standardi bi trebali obeshrabriti ili zabraniti pravnim stručnjacima postupanja koja bi mogla predstavljati zlouporabu postupka ili njihovih drugih profesionalnih odgovornosti prema integritetu pravnog postupka. S tim u vezi, odgovarajuće disciplinske sankcije koje obuhvaćaju očito neosnovane ili zlonamjerne sudske postupke protiv javnog sudjelovanja, trebale bi biti propisane.^{lxxxiii}

Ostatak Preporuke se odnosi na edukaciju praktičara (sudija i ostalih profesionalaca), kao i budućih pravnika, šire osposobljavanje novinara, regulatornih i samoregulatornih tijela, medijskih stručnjaka i boraca za ljudska prava, ombudsmena i ostalih, te provođenje širih javnih i društvenih kampanja radi podizanja svijesti o SLAPP tužbama.

2.3.2. Reakcija Vijeća Evrope: do pozitivnih obaveza iz prava na slobodu izražavanja do novog mekog prava (*soft law*) Vijeća Evrope

“ (...) ove tužbe predstavljaju značajnu i rastuću prijetnju pravu na slobodu izražavanja u brojnim državama članicama Vijeća Evrope, izopačujući pravosudni sistem i vladavinu prava općenito.”
Dunja Mijatović, Komesionarka za ljudska prava Vijeća Evrope, u: Human Rights Comment: Time to take action against SLAPPs, 27. oktobar 2020. godine.

Ono na šta prvo treba obratiti pažnju kada govorimo o reakciji VE jeste praksa ESLJP u pogledu poštivanja prava na slobodu izražavanja^{lxxxiv} i pozitivnih obaveza države da osigura ovo pravo, potom balansiranja prava na privatnost i slobodu izražavanja u predmetima klevete,^{lxxxv} prava na pravično suđenje (imajuću u vidu pravo na pristup sudu [u kontekstu sudskih troškova], jednakost oružja i pravo na odbranu u građanskim predmetima),^{lxxxvi} i zabranu zloupotrebe prava.^{lxxxvii} ESLJP

se je opetovano u svojoj praksi referirao se na pozitivne obaveze država članica VE (uključujući i BiH) u osiguranju slobode govora, istaknuvši:

“države [su] dužne da, uspostavljajući efikasan sistem zaštite autora ili novinara, stvore povoljan ambijent za učestvovanje u javnim raspravama svim zainteresovanim licima, omogućavajući im da bez straha izražavaju svoje ideje i mišljenja, čak i ako su te ideje i ta mišljenja u suprotnosti sa onim koje zastupaju zvanični organi ili jedan znatan dio javnosti, čak i ako iritiraju ili šokiraju ove potonje.”^{lxxviii}

Pored toga, istaknuto je postojanje pozitivne obaveze države da uspostavi sistem adekvatnih i efikasnih garancija protiv nesrazmjerno visokih naknada u predmetima klevete.^{lxxix} Nerazumno visoka naknada i nepostojanje adekvatnih i učinkovitih mjera zaštite u zakonodavstvu i praksi, rezultira sa efektom zastrašivanja (*chilling effect*).

Kako je već to istaknuto, ESLJP se u svojoj praksi nije direktno referirao na pojam SLAPP tužbi. Međutim, u nedavnoj presudi u predmetu *OOO Memo protiv Rusije*^{lxxx}, u kojem je odlučivao o povredu slobode govora kada su nacionalni sudovi utvrdili da je aplikant oklevetao Upravu Volgograd regiona (izvršnu vlast), ESLJP se pozvao na stajalište Komesionara za ljudska prava VE, o “rastućoj svijesti o rizicima koje sudski postupci pokrenuti u cilju ograničavanja učešća javnosti donose demokratiji.”^{lxxxii} U ovoj presudi, koja je okarakterisana kao “radikalno odstupanje” od tradicionalnog pristupa ESLJP-a,^{lxxxii} zaključeno je da nije postojao legitiman interes zaštite ugleda tijela izvršne vlasti (pravilo koje poznaje izuzetke). S tim u vezi, ESLJP je istakao nekoliko argumenata:^{lxxxiii} 1) tijela izvršne vlasti, imaju mogućnost da odgovore na bilo kakve negativne optužbe na „sudu javnog mnijenja“, kroz odnose s javnošću, 2) dozvoljavanje izvršnim organima da pokrenu postupke za klevetu protiv medija predstavlja prevelik i nesrazmjeran teret za medije i može imati neizbježan zastrašujući učinak na medije u obavljanju njihovog zadatka dostavljača informacija i nadzornika javnog interesa.

Komesionar za ljudska prava VE, je upozoravajući na opasnost SLAPP tužbi za demokratiju,^{lxxxiv} predložila trostruki pristup rješavanju ovog problema i to:

1. sprečavanje podnošenja SLAPP tužbi dozvoljavanjem ranog odbacivanja takvih tužbi. Ovaj pristup bi trebao da ide ruku pod ruku sa podizanjem svijesti među sudijama i tužiocima, te pravilnom primjenom prakse ESLJP-a u predmetima klevete,
2. uvođenje mjera za kažnjavanje zloupotrebe postupka, posebno preusmjeravanjem troškova postupka,

3. minimiziranjem posljedica SLAPP tužbi, pružanjem praktične podrške onima koji su tuženi.

Među prioritetima Generalnog sekretara VE za period 2022-2025. godina, se nalazi i zaštita novinara od zlonamjernih tužbi s ciljem utišavanja kritičnih glasova, prvenstveno kroz pripremanje preporuke o SLAPP tužbama.^{lxxxv}

Komiteta ministara VE je i kroz ranije donesene dokumente proklamirao određene standarde zaštite od SLAPP tužbi u slučajevima klevete,^{lxxxvi} internet posrednika,^{lxxxvii} zaštite i sigurnosti novinara^{lxxxviii} i neutralnosti interneta.^{lxxxix} Slično je i Parlamentarna skupština VE (daljem tekstu i: PACE) pokušala uspostaviti standarde borbe protiv SLAPP postupaka, po pitanju klevete^{xc} i prijetnji i sigurnosti novinara i medija.^{xcii} Međutim, to se nije pokazalo odgovarajućim niti dovoljno. S tim u vezi, Komitet ministara VE je, nakon inicijative preko 100 organizacija,^{xciii} uspostavio komitet eksperata za SLAPP postupke, sa zadatkom da izradi nacrt preporuke o SLAPP-ovima, do 31. decembra 2023. godine.^{xciii}

2.3. SLAPP postupci u Hrvatskoj i Srbiji

U decembru 2022. godine, u Hrvatskoj je bilo aktivnih 900 SLAPP tužbi, što je čini predvodnicom trenda u EU.^{xciv} Prema anketi Hrvatskog novinarskog društva (dalje u tekstu i: HND) iz maja 2022. godine,^{xcv} u kojoj je učestvovalo tek 18 medija (od 26 pozvanih), protiv novinara je bilo aktivno 905 tužbi, sa ukupnom vrijednošću gotovo 68 milijuna kuna. Prema mišljenju HND, radi se o „tužbama kojima je cilj cenzurirati, zastrašiti i ušutkati kritičare opterećujući ih sudskim postupcima, ozbiljnom i opasnom mehanizmu koji ugrožava slobodu medija.”^{xcvi} Od tog broja, najviše tužbi je imala Hanza media (Jutarnji list, Slobodna Dalmacija, Sportske novosti), njih čak 502, teških prosječno 100,000 kuna. Od 905 tužbi, 861 se odnosila na parnične postupke radi naknade štete zbog povrede časti i ugleda, a aktivne su 44 krivične prijave. Među tužiteljima se najviše ističu političari, privrednici, osobe iz javnog života, jedinice lokalne samouprave, kompanije, udruženja, komore pa čak i same sudije.^{xcvii} Interesantno je zapaziti da SLAPP postupke pokreće i javni servis – Hrvatska radiotelevizija (HRT).^{xcviii} HND također navodi da iznosi inicijalnih tužbenih zahtjeva u građanskim postupcima često su puno veći od pravomoćno dosuđenih, “što puno govori o efektu koji ti postupci zapravo imaju na medije i novinare – cilj je zastrašiti i potaknuti na cenzuru i samocenzuru.”^{xcix} Osim istraživanja nacionalnih nevladinih organizacija, i druga ukazuju da SLAPP postupci u Hrvatskoj predstavljaju “rastuću zabrinutost.”^c Zbog toga je EK više puta kritikovala Hrvatsku, posebno

naglašavajući da se SLAPP postupcima ugrožavaju lokalne medijske kuće i nezavisni novinari.^{ci} Posljedično, Ministarstvo kulture i sporta Vlade RH je sredinom 2021. godine formiralo Radnu skupinu za oblikovanje politike suzbijanja SLAPP tužbi, koja je do sada svoje aktivnosti usmjerila ka edukaciji sudija i advokata.^{cii}

Međunarodna nevladina organizacija Article 19, u svom izvještaju o stanju SLAPP tužbi u Srbiji, iz decembra 2021. godine, navodi da ove tužbe omogućuju “preoblematični zakoni kojim se reguliše kleveta,”^{ciii} te se SLAPP tužbe obično pokreću na osnovu zaštite ugleda/zaštite od klevete.^{civ} Od 2010. do 2020. godine, pokrenuto je najmanje 26 SLAPP tužbi u Srbiji, od čega 22 protiv novinara i medija. Veliki broj slučajeva je pokrenuo mali broj političara i drugih javnih dužnosnika.^{cv}

3. SLAPP POSTUPCI PROTIV MEDIJA U BIH

„Vlasnici i urednici medija ističu da je s obzirom na veoma tešku finansijsku situaciju u kojoj se nalazi većina medija, gotovo svaka tužba za klevetu u suštini SLAPP tužba.“^{cvi}

3.1. Uvodne napomene

Medijski kontekst u BiH odlikuju:

1. ograničena sigurnost i zaštita novinara od prijetnji, uz blagu politiku kažnjavanja,^{cvii}
2. nizak nivo ekonomske i socijalne zaštite novinara i sigurnost zaposlenja,^{cviii}
3. postupanje sudova u predmetima klevete koje odstupa od prakse ESLJP-a (po pitanjima kao što su: tužitelj koji je nosilac javne funkcije, hitnost postupka, neujednačena praksa u dokazivanju duševne boli, previsoke novčane kazne).^{cix}

Razumijevanje ove tri ključne karakteristike koje odlikuju rad novinara i medija u BiH, nužno je kako bi se mogli prepoznati SLAPP postupci,^{cx} ako imamo na umu njihove ključne karakteristike, koje su ranije prezentirane.

U ekonomski problematičnom medijskom sektoru, kakav je bosanskohercegovački, prijetnja visokim naknada u predmetima klevete „može imati poguban efekat.“^{cxii}

Iskustvo Institucije Ombudsmena za ljudska prava BiH (dalje u tekstu i: Ombudsmen) jeste da se tužbe radi klevete ili naknade štete zbog navodne povrede ugleda, koriste kao sredstvo kojim predstavnici vlasti nastoje onemogućiti ili obeshrabriti objavljivanje tekstova sa čijim sadržajem nisu saglasni.^{cxiii} U vezi s tim, u javnosti i novinarskoj profesiji, postoji stav “da je neke teme potrebno izbjegavati.”^{cxiiii} Ombudsmen ističe da u manjim mjestima u BiH, određene fizičke ili

prave osobe su sklonije tužbama za klevetu, “ne u smislu zaštite svojih subjektivnih prava nego obeshrabrivanja pisanja o nekim temama.”^{cxiv}

Regionalna platforma Safejournalists.net^{cxv} je u 2021. godini evidentirala dvije SLAPP tužbe u BiH.^{cxvi} One su okarakterisane kao SLAPP zbog izuzetno visokih odštetnih zahtjeva i zahtjeva za isplatu tzv. sudskih penala, kojima se prijeti finansijskom opstanku medija.^{cxvii} Za ove tužbe je navedeno da su pokušaj političkog gušenja istraživačkog novinarstva i politički motivisane.^{cxviii} Također, ukazano je na trend sve češćih SLAPP tužbi i visokih odštetnih zahtjeva koje sudovi dodjeluju,^{cxix} a pojedini nezavisni mediji su morali prestati sa radom, neizdržavši finansijski pritisak tužbi za klevetu.^{cxx} Imajući u vidu prvu karakteristiku SLAPP predmeta, treba napomenuti da u jednom od izvještaja Safejournalists.net se navodi da, kao novi oblik pritiska, “prema medijima se učestalo upućuju javne najave tužbi, koje se nikada ne realizuju, ali i zahtjevi za brisanje objavljenih tekstova i uklanjanje drugih medijskih sadržaja, koji prijete da ograniče slobodu medija i narušavaju profesionalni kredibilitet novinara i medija.”^{cxxi}

U 2020. godini, prema podacima Udruženja/udruga BH Novinari, bilo je aktivnih 300 tužbi za klevetu, od čega u 80% slučajeva, tužitelji su bili političari i drugi javni dužnosnici.^{cxii} U većini tužbi za klevetu, tuženi nije samo novinar, već i urednik i vlasnik medija.^{cxiii} S druge strane, prema podacima istog Udruženja, od 2016. do 2021. godine, podneseno je oko 40 SLAPP tužbi u predmetima klevete u BiH.^{cxiv} Mnogi od medija su se suočili sa desetina tužbi od strane istog lica, “što jasno ukazuje na namjeru da se finansijski unište.”^{cxv} U većini slučajeva tužitelji su političari, ministri i drugi javni zvaničnici.^{cxvi} Druga istraživanja također ukazuju da se novinari najčešće suočavaju sa pritiskom pozicionih političara.^{cxvii}

S ciljem prevencije SLAPP tužbi, medijska zajednica je predložila izmjene zakona o kleveti, na način da će se utvrditi gornja granica materijalnog iznosa odštete^{cxviii} kao i propisivanje posebne takse na tužbu, jer znatan broj tužbi zbog kleveta biva povučen.^{cxix}

S obzirom da BiH ne vodi službenu evidenciju SLAPP tužbi, Udruženje/udruga BH Novinari je najavilo uspostavljanje radne grupe za evidentiranje, praćenje i izvještavanje o SLAPP tužbama, u januaru 2023. godine.^{cxx}

3.2. Analiza detalja

Oslanjajući se na *Karakteristike SLAPP postupaka* (dio 2.2. Analize), u nastavku ćemo preispitati postojanje karakteristika SLAPP postupaka u pet predmeta spomenutih u *uvodnim napomenama* ove publikacije. S obzirom da je autor Analize imao uvid samo u tužbe (u dva predmeta i

odgovore na tužbe), a ne u druge procesne radnje koje su relevantne kako bi se ispitalo da li se radi o SLAPP postupcima, moguće je da se u ranoj fazi postupka zaključi da se ne radi o SLAPP postupcima, a da se kasnije dođe do drugačijeg zaključka i obratno.^{cxxxix}

1) Pismo upozorenja

U upućenim demantijima u četiri predmeta (*KAVAT d.o.o. protiv Centra za kritičko mišljenje i drugih*,^{cxxxii} *Zildžić protiv Raporta Media Group i drugih*,^{cxxxiii} *Flek protiv Raporta Media Group*,^{cxxxiv} *Cijanović protiv Udruženja građana i drugih*^{cxxxv}) traženo je da se demantij prenese u cjelosti, uputi izvinjenje, i u nekim slučajevima da se ukloni sporni sadržaj, uz prijetnju traženja sudske zaštite i naknade štete. U sva četiri predmeta, demantiji su bili objavljeni, ali tekstovi nisu uklonjeni. To ukazuje da prijetnje građanskom tužbom, zamaskirani u demantij, nisu ostvarili svoju ciljanu svrhu, te da novinari nisu podlegli pritisku potencijalne tužbe za klevetu. Također, pregledom baze podataka Vijeća za štampu i online medije u BiH, utvrđeno je da se tužitelji nisu obraćali Žalbenoj komisiji Vijeća (samoregulatornom tijelu štampanih i online medija u BiH), zbog navodnog kršenja novinarskih i medijskih standarda oličenih u Kodeksu za štampane i online medije (na koja se pak, bez izuzetka, pozivaju u tužbama), s izuzetom g. Salke Zildžića, čija je žalba Žalbenoj komisiji riješena medijacijom tj. objavljivanjem demantija. Tužitelji u predmetu *DWELT d.o.o. i drugi protiv Udruženja građana i drugih* uopće nisu uputili demantij.

2) Vrsta postupka

Svih pet postupaka su građanski parnični postupci, pokrenuti temeljem relevantnih zakona o zaštiti od klevete. Svi postupci se vode radi naknade nematerijalne štete. Pored toga, zahtjevi su upućeni na objavu presude u medijima u kojima je objavljen navodno klevetnički tekst, objavu presude u dnevnim novinama te naknadu troškova postupka. Neki zahtjevi sadrže i zahtjev za uklanjanje navodno klevetničkog teksta i objavljivanje izvinjenja. Sporedni zahtjevi su u nekim slučajevima praćeni zahtjevom za plaćanje penala u slučaju zakašnjenja u njihovom ispunjenju.

3) Tužitelj

U prvom predmetu tužitelj je privredno društvo „Flek d.o.o. Tuzla.“ Uvidom u web stranicu tužitelja,^{cxxxvi} listu od skoro 1000 lica kojima se pruža tehnička zaštita, te druge podatke (npr. broj zaposlenih i sl.), može se zaključiti da se radi o utjecajnom i prepoznatom privrednom društvu u široj društvenoj zajednici.

U drugom predmetu tužitelj je g. Salko Zildžić, političar, koji je u vrijeme podnošenja bio zastupnik u Predstavničkom dom Parlamenta FBiH (kao i u mandatnom periodu 2022-2026.

godine), te je obnašao druge javne funkcije (između ostalog i u sportskom životu BiH).^{cxxxvii} Salko Zildžić je tužitelj koji ima historiju prijetnji i napada na novinare.^{cxxxviii}

U prvom i drugom predmetu, tužitelji imaju sjedište/prebivalište u Tuzli, gdje se nalazi i sud pred kojim su podnijeli tužbi zbog klevete.

U trećem predmetu, tužitelj je moćni pojedinac – Stefan Cvijanović, u vrijeme podnošenja tužbe, sin predsjednice bh. entiteta Republika Srpska (dalje u tekstu i: RS), a u vrijeme pisanja ove publikacije, članice Predsjedništva BiH. Pored toga, radi se o licu koje je suosnivač (zajedno sa ocem) privrednog društva „PRIM d.o.o. Banja Luka.“

U četvrtom predmetu, tužitelj je privredno društvo „KAVAT d.o.o. Novi Travnik“, kojeg je osnovala švedska firma za proizvodnju obuće KAVAT. Radi se o kompaniji koja zapošljava oko 150 radnika, te većinu svojih proizvoda izvozi u inostranstvo.

U petom predmetu, tužitelj je privredno društvo „DWELT d.o.o. Banja Luka“, i njegov zakonski zastupnik i direktor g. Stefan Krneta. G. Stefan Krneta je lice čiji je punac, g. Ranko Škrbić, javna ličnost – bivši ministar zdravstva RS i ambasador BiH, dekan Medicinskog fakulteta u Banja Luci, kum trenutnog predsjednika RS i predsjednika SNSD-a. DWELT d.o.o. Banja Luka je društvo koje učestvuje u postupcima javnih nabavki, odnosno trošenja budžetskog novca. G. Stefan Krneta može se prepoznati kao moćni i utjecajni pojedinac.

Prema online izvorima (sa izuzetkom g. Salke Zildžića) i bazi podataka Udruženja/udruge BH Novinari, fizička lica koja se pojavljuju kao tužitelji, nisu imali historiju napada, prijetnji i uznemiravanja novinara ili medija, u posljednje tri godine (2020-2022).

4) Tuženi

Tužene u svih pet slučajeva možemo okarakterisati kao čuvere javnog interesa – *public watchdogs*. Tuženi su nevladine organizacije koje su izdavači/osnivači online medija – web portala, urednici i novinari portala. Radi se o uglednim medijima, koji su dobitnici nekoliko različitih novinarskih nagrada.^{cxxxix} U jednom predmetu (*Flek protiv Raporta Media Group*) tužen je samo izdavač online medija – pravno lice – čime se odstupa od uobičajene pojave da u SLAPP postupcima su tuženi pojedinci, a ne organizacije.

5) Aktivnosti tuženog

U svih pet predmeta, teme o kojima su novinari izvještavali, potpadaju pod temu od javnog interesa.^{cxl} U dva predmeta (*Flek protiv Raporta Media Group* i *Zildžić protiv Raporta Media Group* i drugih) radilo se o krivičnom postupku zbog krivičnog djela ubista; u druga dva

predmeta (*Cijanović protiv Udruženja građana i drugih* i *DWELT d.o.o. i drugi protiv Udruženja građana i drugih*) o trošenju javnog novca odnosno postupku javnih nabavki; i u jednom predmetu (*KAVAT d.o.o. protiv Centra za kritičko mišljenje i drugih*) o poštivanju radničkih prava odnosno radničkog zakonodavstva.

6) Postojanje neravnotežene stranaka u postupku

Ako imamo na umu medijski kontekst u BiH, te finansijsku situaciju u medijima, ekonomska i socijalna prava novinara, u svih pet predmeta postoji neravnoteža stranaka u postupku u korist tužitelja. Ta neravnoteža se ogleda prvenstveno u finansijskom disbalansu u korist tužitelja^{cxli} (posebno vidljiva u dva dostupna odgovora na tužbu, koje su sačinili tuženi, odnosno nisu ih sačinili advokati). Neravnoteža se također ogleda u resursu vremena kojeg imaju na raspolaganju tužitelji i tuženi.

7) Utemeljenost tužbenog zahtjeva

U incijanoj fazi postupka, ključna karakteristika temeljem koje se može cijeliti radi li se o SLAPP postupku, jeste većinska ili cjelokupna neutemeljenost tužbenog zahtjeva ili njegova pretjeranost (karakteristika koja ga čini zlonamjernim). S tim u vezi, pažnju treba obratiti na visinu spora kojeg je odredio tužitelj u tužbi, a imajući u vidu da najčešće dosuđene naknade štete u predmetima klevete se kreću u iznosima od 2,000 do 5,000 BAM.^{cxlii} U predmetima *Flek protiv Raporta Media Group* i *KAVAT d.o.o. protiv Centra za kritičko mišljenje i drugih*, vrijednost sporova prelazi 5,000 BAM (u prvom predmetu iznosi 6,000 BAM, a u drugom 10,000 BAM). Vrijednost spora je od značaja prilikom određivanja visine sudskih taksi koje plaćaju tuženi, sukladno kantonalnim zakonima o sudskim taksama. U dosadašnjim istraživanjima su vlasnici i urednici medija isticali da „s obzirom na veoma tešku finansijsku situaciju u kojoj se nalazi većina medija, gotovo svaka tužba za klevetu u suštini SLAPP tužba.“^{cxliii} Ono što je također interesantno zapaziti jeste, da su obje tužbe protiv Raport Media Group (predmeti *Flek protiv Raporta Media Group* i *Zildžić protiv Raporta Media Group i drugih*) podnesene istog datuma – 06. oktobra 2021. godine.

U pogledu osnovanosti tužbenih zahtjeva, u nastavku ćemo se kratko osvrnuti na svaki pojedinačni tužbeni zahtjev. U predmetu *Flek protiv Raporta Media Group*, zakonski zastupnik tužitelja, pozivajući se na obavezu tuženog da provjeri informacije koje je dobio u anonimnom pismu koje je poslano na memorandumu Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, naveo stav Apelacionog suda Brčko Distrikta BiH prema kojem postoji odgovornost za klevete, kada se bez

prethodne provjere objavi informacija koja je dobijena od službenog organa zato što tuženi nije dokazao da je učinio razumne napore da te informacije provjeri. Ovakav stav Apelacionog suda je protivan praksi ESLJP-a, prema kojoj „(...) štampa bi, kada doprinosi raspravi o pitanjima od javnog interesa, obično trebala imati pravo da se oslanja na sadržaj službenih izvještaja, bez potrebe za nezavisno istraživanje. U suprotnom, bitna uloga čuvara javnog interesa mogla bi biti ugrožena.“^{cxliv} Tuženi tvrdi da tužitelj nije poslao demantij, tako da isti nije mogao biti objavljen. Međutim, demantiji je objavljen na drugom online mediju – www.infoplus.ba. Ovakvo postupanje tužitelja može biti indikator *mala fide* postupanja.

U predmetu *Zildžić protiv Raporta Media Group i drugih* (koji se tiče istog anonimnog pisma kao i prethodni slučaj), prilikom procjene osnovanosti tužbenog zahtjeva, treba imati na umu kvalitet pisma (činjenicu da je napisan na memorandumu Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona; sa potpisom „tužitelji“; te da je prethodno identično pismo upućeno na adresu više policijskih i pravosudnih institucija); pravo na zaštitu novinarskih izvora; predmet novinarskog teksta te karakteristike tužitelja. Također, na web stranici online medija je objavljen demantij tužitelja.

S obzirom da se ova dva predmeta tiču istog teksta, treba naglasiti da se tekst nije oslanjao samo na anonimno pismo, već i službene dokumente, kao što je optužnica Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona.

U predmetu *Cijanović protiv Udruženja građana i drugih* objavljen je sporni tekst, demantij tužitelja i odgovor tuženog na demantij. Suština navoda tužitelja je u tome da je tuženi naveo da je novac u iznos od 6.000,00 BAM isplaćen tužitelju – suosnivaču jednog privrednog društva, a ne tom privrednom društvu. Takva tužba se čini neutemeljenom i zlonamjernom, sa ciljem da preplaši novinare. Ovaj zaključak posebno podupire činjenica da je tužba kasnije povučena, te da je visina spora određena na čak 3.000 BAM.

U predmetu *KAVAT d.o.o. protiv Centra za kritičko mišljenje i drugih*, objavljena su također tri teksta: sporni tekst, demantij i odgovor tuženog na demantij. Sporni tekst se temelji na dokumentarnom filmu objavljenom u Kraljevini Švedskoj i članka objavljenog u švedskim novinama. Film i članak su praćeni izjavama bivših radnika, koji se mogu identificirati. Čini se da je u ovom predmetu, tužba dominantno usmjerena protiv tuženog zbog kritičkog i oštrg novinarskog izvještavanja o temi od javnog interesa. Takvo izvještavanje također treba razumijevati u širem kontekstu privrednog društva koje djeluje u lokalnoj zajednici i ima poziciju moći i utjecaja.

U predmetu *DWELT d.o.o. i drugi protiv Udruženja građana i drugih* tužitelji uopće nisu uputili demantij tuženom. U pogledu osnovanosti tužbe za klevetu, iz njenog sadržaja proizilazi da je tužitelj tužbu podnio zbog toga što tuženi nije objavio afirmativne informacije o tužitelju niti pisao afirmativno o njegovim poslovnim poduhvatima odnosno jer je kritički pisao o temi od javnog interesa. Dakle, radi o tužbi zbog iznesenih kritičkih, analitičkih, vrijednosnih sudova.

8) Ostvarivanje cilj(ev)a SLAPP postupka

Tuženi u predmetu *KAVAT d.o.o. protiv Centra za kritičko mišljenje i drugih*, navodi da tužba za klevetu u konkretnom slučaju predstavlja „direktni pritisak na rad novinara koji izvještavaju o korupciji i kriminalu u našem društvu.”^{cxlv} Tuženi u predmetima *Zildžić protiv Raporta Media Group i drugih* i *Flek protiv Raporta Media Group*, ističe da je efekat koji se želio postići tužbama „prvenstveno uništiti ugled i vjerodostojnost“ medija i novinara, te „zastrašiti medije da se [ne] bave ovim predmetom“^{cxlvi}, dok tuženi u predmetima *Cijanović protiv Udruženja građana i drugih* i *DWELT d.o.o. i drugi protiv Udruženja građana i drugih* navodi da se dominantni efekti tužbi ogledaju u „prekidanj[u] svakodnevnog rada“, te „dovođenje[m] u pitanje (...) vjerodostojnosti i ugleda“ medija i novinara.^{cxlvii}

Također treba primjetiti da pregledom web stranice online medija www.tačno.net nije moguće pronaći novinarski tekst o tužitelju u predmetu *KAVAT d.o.o. protiv Centra za kritičko mišljenje i drugih*, osim tri objavljena prije tužbe. Pretraživanjem web stranice www.raport.ba, zaljučujemo da ne postoje novi novinarski tekstovi objavljeni o predmetu zbog kojeg se vode dva postupka (*Zildžić protiv Raporta Media Group i drugih* i *Flek protiv Raporta Media Group*). Nakon pretraživanja web stranice www.capital.ba a u pogledu predmeta *Cijanović protiv Udruženja građana i drugih*, dolazimo do istog zaključka, dok glede predmeta *DWELT d.o.o. i drugi protiv Udruženja građana i drugih* to pak nije slučaj. Ovo može također biti svojevrsni indikator efekta kojeg su ostvarile tužbe.

9) Prekograničnost SLAPP postupka

Nijedan od pet predmeta nije imao element inostranosti odnosno karakteristiku prekograničnosti.

10) Drugi instrumenti utjecaja na novinare i medije

Pregled online izvora i informacija dobijenih od strane tuženih u ovim predmetima, ukazuje da se tužitelji nisu koristili drugim instrumentima utjecaja na novinare i medije (prijetnje fizičkoj sigurnosti, uvrede, antagonizacija, online napadi i sl.).

11) Stvaranje visokih troškova postupka za tuženog

O postojanju ove karakteristike nije se moguće izjasniti, jer nisu dostupni podaci o drugim procesnim fazama u pet predmeta koja su analizirani. Međutim, na osnovu informacija dobijenih od tuženih, procesnih radnji koje bi mogle utjecati na visoke troškove postupka (poput odlaganja ročišta) nije bilo.^{cxlviii} U finalnoj fazi istraživanja, spoznali smo da je u predmetu *Cijanović protiv Udruženja građana i drugih*, tužitelj povukao tužbu.^{cxlix} U izostanku pristupa ovom podnesku tužitelja, nije moguće osvrnuti se na njegovu sadržinu niti spoznati u kojoj fazi postupka se ovo desilo. Međutim, kako je istaknuto, u SLAPP predmeti, često tužitelji podnose i povlače tužbe.

3.3. Balans

Donijeti zaključak o tome da li se radi o SLAPP postupku u slučaju pet predmeta koji su analizirani temeljem podnesenih tužbi, vrlo je teško, ako ne i nemoguće. Međutim, u predmetu *Cijanović protiv Udruženja građana i drugih*, koji je okončan povlačenjem tužbe, moglo bi se pak zaključiti da se radi o SLAPP postupku. Radi se o građanskom postupku zbog klevete, kojeg je pokrenuo moćni i utjecajni pojedinac, protiv medija – čuvara javnog interesa – koji je izvještavao o temi koja je *par excellence* tema od javnog interesa, na način koji nije ugodan tužitelju. Pored toga, postoji neravnoteža finansijskih i drugih resursa, a tužba je u cjelosti neosnovana. Tužitelj je u konačnici tužbu i povukao, a što otkriva i njen cilj – zastrašiti i odvratiti medij da izvještava javnost o datoj temi. Treba također primjetiti da je zahtjev za objavom demantija poslao advokat, te da je visina spora određena na 3.000 BAM. Od strane tužitelja su pak izostale prijetnje, ili drugi vidovi zastrašivanja medija. Imajući u vidu sve navedene činjenice, možemo ustvrditi da se radi o SLAPP postupku. Ako imamo u vidu visinu spora (10.000,00 BAM) kojeg je tužitelj odredio u predmetu *KAVAT d.o.o. protiv Centra za kritičko mišljenje i drugih*, a koja je od dominantno utjecaja na visinu troškova postupka, zajedno sa drugim karakteristikama, možemo također identificirati i ovaj postupak kao SLAPP postupak. U preostala tri predmeta, iako se prepoznata neka obilježja SLAPP postupaka, ne može se zaključiti da se radi o SLAPP predmetima.

4. ZAKLJUČAK

Novinari i mediji, te drugi branitelji ljudskih prava, u BiH neće moći izbjeći sve prisutniji evropski trend pokretanje i vođenje strateških postupaka protiv javnog sudjelovanja. Pojava SLAPP postupaka zahtjeva reakciju svih društvenih faktora: javne vlasti, akademske zajednice, pravne i novinarske zajednice, nevladinih i medijskih organizacija. U pogledu reakcije javne

vlasti, od nje se očekuje da formulira nove javne politike (zaštite i podrške žrtavama SLAPP postupaka, edukacije pravnih praktičara i studenata), te donese novo procesno zakonodavstvo i revidira postojeće o kleveti. Modeli za takvu aktivnost se mogu pronaći u uporednom pravu (SAD, Kanada, Australija), kao i djelomično u pravu EU odnosno u pravu EU i VE koje je u nastajanju. Posebno treba imati na umu ljudsko-pravašku dimenziju SLAPP postupaka, kao i obavezu BiH da osigura „najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda“ (član II stav 1 Ustava BiH). S tim u vezi, kako je to u svojoj praksi činio i Dom za ljudska prava (iz Aneksa 6 Opšteg okvirnog sporazuma za mir), to znači i uzimanje u obzir standarde koje su razvili i drugi sudovi za ljudska prava, kao što je Inter-američki sud za ljudska prava (a ne samo ESLJP), te ispuniti svoju pozitivnu obavezu iz slobode izražavanja i prava na pravično suđenje. Dok se to ne desi, nacionalni sudovi moraju dosljedno primjenjivati standarde zaštite ljudskih prava, bez odstupanja, ali i određene procesne alate dostupne u zakona o obligacionim odnosima (dalje u tekstu i: ZOO)^{cl} i o parničnom postupku (dalje u tekstu i: ZPP).^{cli} U ovim su pak zakonima sadržave opće zaštitne mjere (npr. zabrana zloupotrebe prava), koje su primjenjive na SLAPP, ali je njihova djelotvornost ograničena,^{clii} i zbog toga je nužno naporaviti odgovarajuće zakonodavne intervencije. Čekajući da se pokrene tromi i usporeni mehanizam javne vlasti, centri za edukaciju sudija i tužitelja RS i FBiH bi trebali unaprijediti edukaciju i integrirati seminare o SLAPP postupcima. U konačnici, na nevladinom sektoru leži dominantna odgovornost evidencije i vođenja statistike o SLAPP postupcima; provođenje detaljnijeg istraživanja koje će poduprijeti potrebu za donošenjem novih politika, zakonodavstva i revizije zakona o kleveti; i edukacije pravnih stručnjaka i studenata pravnih fakulteta,^{cliii} šire medijske zajednice i provođenja kampanje o SLAPP postupcima.

U pogledu pet predmeta koja su analizirana, za dva se može zaključiti da se radi o SLAPP postupcima, i to *Cijanović protiv Udruženja građana i drugih i KAVAT d.o.o. protiv Centra za kritičko mišljenje i drugih*. S obzirom da je prvi predmet okončan, sagledan je postupak u cjelosti, dok je u drugom predmetu taj zaključak donesen posebnim oslonom na vrijednost spora koju je odredio tužitelj. Za ostala tri predmeta, iako se mogu prepoznati neke od karakteristika SLAPP postupaka, ne može se zaključiti da se radi o SLAPP postupcima, uz naznaku da postupci nisu okončani, te je moguće da u konačnici zaključak bude drugačiji.

O AUTORU

Harun Išerić, MA iur., viši asistent na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu, na predmetima naučne oblasti Upravno pravo i uprava, gdje je trenutno i student doktorskog studija. Član je Žalbene komisije Vijeća za štampu i online medije BiH (2021-2025). Obnašao je funkciju Direktora Klinike iz međunarodnog i evropskog prava ljudskih prava (2016-2018), Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i Evropskog udruženja studenata prava Sarajevo. Položio je pravosudni ispit pred komisijom Ministarstva pravde BiH (2022). Bio je akademski trener studenata Pravnog fakulteta u Sarajevu koji su učestvovali u *Monroe E. Prize Moot Court in Media Law* (takmičenje u simulaciji suđenja iz medijskog prava) (2019-2020). Suosnivač je Škole medijskog prava koju zajednički realizuju OSCE Misija u BiH i Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet (od 2021. godine), te direktor Akademije medijskog prava, Univerziteta u Sarajevu – Pravnog fakulteta i Konrad Adenauer Stiftung (KAS) Media Program Southeast Europe. Harun aktivno saraduje sa međunarodnim i nevladinim organizacijama u BiH u oblasti medijskog prava, među kojima su: Vijeće Evrope, UNESCO, Incijativa mladih za ljudska prava, KAS Media Program Southeast Europe, Humanity in Action BiH, Centar za medijsko pravo, European Law Students' Association International i Vijeće Evrope. Učestvovao je na domaćim i međunarodnim konferencijama, te objavio više naučnih i stručnih radova, uključujući radove objavljene u posljednjoj bh. knjizi iz medijskog prava (Amer Džihana [ur.], *Medijsko pravo: okvir za slobodno i odgovorno djelovanje medija*, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, 2022). Oblasti interesovanja su mu: ustavno pravo, uporedno upravno pravo i upravno procesno pravo, ljudska prava, mediji, izbori, ekološko pravo. E-mail korespondencija: harun.iseric@gmail.com.

ⁱ Meko pravo je ono koje nije pravo obavezujuće (npr. preporuke, mišljenja, smjernice, deklaracije i sl.), za razliku od tvrdog koje jeste.

ⁱⁱ Pring, George W.; Canan, Penelope, *SLAPPs: Getting Sued for Speaking Out*, Temple University Press, Philadelphia, 1996.

ⁱⁱⁱ Pring et al., str. 8-9.

^{iv} Pring et al., str. 10.

^v Bayer, Judit; Bárd, Petra; Vosyliute, Lina; Chun Luk, Ngo, *Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union: A comparative study*, EU-Citizen: Academic Network on European Citizenship Rights, online, 2021, str. 4. Dostupno na: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4092013_code396647.pdf?abstractid=4092013&mirid=1, pristupljeno: 20.12.2022. Rucz, Melinda, "SLAPPED by the GDPR: protecting public interest journalism in the face of GDPR-based strategic litigation against public participation", *Journal of Media Law*, 2022, str. 1-2. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/17577632.2022.2129614?needAccess=true&role=button>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{vi} "What is a SLAPP Suit?", dostupno na: <https://www.acluohio.org/en/what-slapp-suit>, pristupljeno: 20.12.2022. Brandi M. Snow, "SLAPP Suits", dostupno na: <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/1019/slapp-suits>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{vii} Verza, Sofia, “SLAPP: the background of Strategic Lawsuits Against Public Participation”, European Centre for Press and Media Freedom. Dostupno na: <https://www.ecpmf.eu/slapp-the-background-of-strategic-lawsuits-against-public-participation/>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{viii} Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija o akcijskom planu za europsku demokraciju, COM/2020/790 final, str. 15. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0790&from=HR>, pristupljeno: 20.12.2022. Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti osoba uključenih u javno sudjelovanje od očito neosnovanih ili zlonamjernih sudskih postupaka („strateške tužbe protiv javnog sudjelovanja”), COM(2022)177 final, para. 10. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0177&from=EN>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{ix} Ghio, Rebecca Bonello; Nasreddin, Dalia; Daphne Caruana Galizia Foundation, *Shutting Out Criticism: How SLAPPs Threaten European Democracy*, Coalition Against SLAPPs in Europe, online, 2022, str. 13. Dostupno na: <https://static1.squarespace.com/static/5f2901e7c623033e2122f326/t/6231bde2b87111480858c6aa/1647427074081/CASE+Report+on+SLAPPs+in+Europe.pdf>, pristupljeno: 20.12.2022.

^x Bayer et al., *Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union: A comparative study*, str. 12. Sl. u: Komunikacija Komisije, COM/2020/790 final, str. 15.

^{xi} Protect the Protest task force, *Reducing Exposure to SLAPP Lawsuits: an Activist’s Guide*, Protect the Protest task force, online, 2019, str. 4. Dostupno na: <http://www.protecttheprotest.org/wp-content/uploads/2019/03/Protect-the-Protest-Activists-Guide-to-SLAPPs-March2019.pdf>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xii} Rucz, SLAPPed by the GDPR: protecting public interest journalism in the face of GDPR-based strategic litigation against public participation, str. 5.

^{xiii} Npr. Rucz, SLAPPed by the GDPR: protecting public interest journalism in the face of GDPR-based strategic litigation against public participation. Pring et al., *SLAPPs: Getting Sued for Speaking Out*. Canan, Penelope; Pring, Georg W., “Studying Strategic Lawsuits against Public Participation: Mixing Quantitative and Qualitative Approaches”, *Law & Society Review*, 22 (2), 1988, str. 385-395. Sheldrick, Byron, *Blocking Public Participation: The Use of Strategic Litigation to Silence Political Expression*, Wilfrid Laurier University Press, Kitchener, 2014. Pring, Georg W., “SLAPPs: Strategic Lawsuits against Public Participation”, *Environmental Law Review*, 7 (1), 1989, str. 3-21. Pring, Georg W.; Canan, Penelope, “Strategic Lawsuits against Public Participation”, *Social Problems*, 35 (5), 1988, str. 506-519.

^{xiv} *Evropski parlament: Rezolucija Europskog parlamenta od 11. novembra 2021. o jačanju demokracije te slobode i pluralizma medija u EU-u: neprikladna upotreba mjera građanskog i kaznenog prava za ušutkavanje novinara, nevladinih organizacija i civilnog društva*, P9_TA(2021)0451. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0451_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022. Crego, Maria Diaz; Del Monte, Micaela; *Briefin EU Legislation in Progress: Strategic lawsuits against public participation (SLAPPs)*, online, 2022. Dostupno na:

[https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjy2_cj5D8AhWXgv0HHRV9Cd8QFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2FRegData%2Fetudes%2FBRIE%2F2022%2F733668%2FEPRS_BRI\(2022\)733668_EN.pdf&usq=AOvVaw2LwenKGXnPVyRR4g0_vnqP](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjy2_cj5D8AhWXgv0HHRV9Cd8QFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2FRegData%2Fetudes%2FBRIE%2F2022%2F733668%2FEPRS_BRI(2022)733668_EN.pdf&usq=AOvVaw2LwenKGXnPVyRR4g0_vnqP), pristupljeno: 20.12.2022. Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs - Directorate-General for Internal Policies, *The Use of SLAPPs to Silence Journalists, NGOs and Civil Society*, online, 2021. Dostupno na: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiBIZWtkJD8AhULif0HHZpKDa4QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2FRegData%2Fetudes%2FSTUD%2F2021%2F694782%2FIPOL_STU\(2021\)694782_EN.pdf&usq=AOvVaw2yEKe-tMYNkuFxrVJ6i-2L](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiBIZWtkJD8AhULif0HHZpKDa4QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2FRegData%2Fetudes%2FSTUD%2F2021%2F694782%2FIPOL_STU(2021)694782_EN.pdf&usq=AOvVaw2yEKe-tMYNkuFxrVJ6i-2L), pristupljeno: 20.12.2022. Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs - Directorate-General for Internal Policies, *Safety of journalists and the fighting of corruption in the EU*, online, 2020. Dostupno: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiR49WrkZD8AhUkh_0H HWvcCysQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2FRegData%2Fetudes%2FSTUD%2F2020%2F655187%2FIPOL_STU\(2020\)655187_EN.pdf&usq=AOvVaw2scSeNmi_s0R9x2oahyAq](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiR49WrkZD8AhUkh_0H HWvcCysQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2FRegData%2Fetudes%2FSTUD%2F2020%2F655187%2FIPOL_STU(2020)655187_EN.pdf&usq=AOvVaw2scSeNmi_s0R9x2oahyAq), pristupljeno: 20.12.2022.

Evropska komisija: Commission staff working document: analytical supporting document accompanying a Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on protecting persons who engage in public participation from manifestly unfounded or abusive court proceedings (“Strategic lawsuits against public participation”) and a Commission Recommendation on protecting journalists and human rights defenders who engage in public participation from manifestly unfounded or abusive court proceedings (“Strategic lawsuits against

public participation"), SWD(2022) 117 final, 27.04.2022. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0117&from=EN>, pristupljeno: 20.12.2022. Preporuka Komisije 2022/758 od 27. aprila 2022. o zaštiti novinara i boraca za ljudska prava uključenih u javno sudjelovanje od očito neosnovanih ili zlonamjernih sudskih postupaka ("strateške tužbe protiv javnog sudjelovanja"), Službeni list EU, L 138/30, 17.05.2022. Dostupno na:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi2rtuKjJ8AhXh_7sIHZUqBiYQFnoECBEQAQ&url=https%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2Flegal-content%2FHR%2FTXT%2FPDF%2F%3Furi%3DCELEX%3A32022H0758%26from%3DEN&usg=AOvVaw2ZKI_IxxIxDNzAzP0GENUE8, pristupljeno: 20.12.2022. Prijedlog Direktive, COM(2022)177 final. Komunikacija Komisije COM/2020/790 final. Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Izvještaj o vladavini prava za 2022: stanje vladavine prava u Evropskoj uniji, COM(2022)500 final. Dostupno na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2e95c008-037b-11ed-acce-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1&format=PDF, pristupljeno: 20.12.2022.

Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Izvještaj o vladavini prava za 2021: stanje vladavine prava u Evropskoj uniji, COM(2021)700 final. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0700&from=EN>, pristupljeno: 20.12.2022. Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Izvještaj o vladavini prava za 2020: stanje vladavine prava u Evropskoj uniji, COM(2020) 580 final. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0580&from=EN>, pristupljeno: 20.12.2022. Izvještaj Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija: prostor za uspješno građansko djelovanje u području poštovanja temeljnih prava u EU-u – Godišnje izvješće o primjeni Povelje EU-a o temeljnim pravima za 2022, COM(2022)716 final. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0716&from=EN>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xv} *Parlamentarna skupština Vijeća Evrope: Threats to media freedom and journalists' security in Europe*, resolution 2317 (2020). *Generalni sekretar Vijeća Evrope: Information Document: Current trends in threats to Freedom of Expression: interference with the coverage of public events, broadcasting bans and strategic lawsuits* SG/Inf(2021)36, 22.11.2021. Dostupno na: <https://rm.coe.int/native/0900001680a4a958>, pristupljeno: 20.12.2022. *Komesionar za ljudska prava: Human Rights Comment: Time to take action against SLAPPs*, 27.10.2020. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/time-to-take-action-against-slappsm>, pristupljeno: 20.12.2022. *Platforma Vijeća Evrope za promociju zaštite novinarstva i sigurnosti novinara: Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/platform-protection-of-journalists-annual-report-2022/1680a64fe1>, pristupljeno: 20.12.2022. *Komiteet stručnjaka za ljudsko-pravašku dimenzije automatske obrade podataka i različitih oblika umjetne inteligencije: Study on forms of liability and jurisdictional issues in the application of civil and administrative defamation laws in Council of Europe member states*, DGI(2019)04. Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjlxOX-kjX8AhXc_7sIHZ5sAxoQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fstudy-on-forms-of-liability-and-jurisdictional-issues-in-the-applicati%2F168096bda9&usg=AOvVaw3aaJp8bI9UmDDaAKPvXga, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xvi} *Ured OSCE-ovog predstavnika za slobodu medija: Special Report Legal Harassment and Abuse of the Judicial System Against the Media*, online, 2021. Dostupno na: <https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/505075>, pristupljeno: 20.12.2022. Mir; Joan Barata, *Legal Analysis on the Draft Laws of Malta to Implement Various Measures for the Protection of the Media and of Journalists*, OSCE Office of the Representative on Freedom of the Media, online, 2022. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/e/518019.pdf>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xvii} Ghio et al., *Shutting Out Criticism: How SLAPPs Threaten European Democracy*. Article 19, SLAPPs against journalists across Europe: Media Freedom Rapid Response, Article 19, online, 2022. Dostupno: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiunMPxiZD8AhVPgf0HH_Z3jDnUQFnoECBAQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.article19.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2022%2F03%2FA19-SLAPPs-against-journalists-across-Europe-Regional-Report.pdf&usg=AOvVaw0E5VuEbXoFBM4TYOIFPuXU, pristupljeno: 20.12.2022. Verza, SLAPP: the background of Strategic Lawsuits Against Public Participation. Dutta, Nikhil, *Protecting Activists from Abusive Litigation: Slapps in the Global South and How to Respond*, International Center for Not-for-Profit Law, online, 2020. Dostupno na:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwibh8XykZX8AhW5gPOH_HdSZCa8QFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.icnl.org%2Fwp-content%2Fuploads%2FSLAPPs-in-the-Global-South-vf.pdf&usq=AOvVaw0s3ubp0cKDjICpH8AmBQr_, pristupljeno: 20.12.2022. Zuluaga Jaramillo, Lady Nancy; Leoni, María Noel, *SLAPPs in Latin America: Strategic Lawsuits Against Public Participation in the Context of Business and Human Rights*, Business & Human Rights Resource Centre, online, 2022. Dostupno na: https://www.business-humanrights.org/documents/37228/2022_SLAPPs_in_LatAm_EN_v7.pdf, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xviii} Huetin, Laurens; Milewska, Paulina; Seipp, Theresa, *Strategic Lawsuits Against Public Participation threaten human rights and democracy. The EU must act*, 2021. Dostupno: <https://ruleoflaw.pl/strategic-lawsuits-against-public-participation/>, pristupljeno: 20.12.2022. Bayer et al., *Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union: A comparative study*. Bárd, Petra; Bayer, Judit; Chun Luk. Ngo; Vosyliute, Lina, *Ad-Hoc Request: SLAPP in the EU context*, EU-Citizen: Academic Network on European Citizenship Rights, online, 2020. Dostupno:

https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4092853_code504221.pdf?abstractid=4092853&mirid=1, pristupljeno: 20.12.2022. Rosà, Paola; Pierobon, Claudia; *SLAPPs: Strategic Lawsuits Against Public Participation*, European Centre for Press and Media Freedom, online, 2022. Dostupno: <https://www.balcanicaucaso.org/eng/ECPMF/ECPMF-news/SLAPPs-Strategic-Lawsuits-Against-Public-Participation-198695>, pristupljeno: 20.12.2022. Protect the Protest task force, *Reducing Exposure to SLAPP Lawsuits: an Activist's Guide*.

^{xix} S tim u vezi, posebno vidjeti: Rucz, *SLAPPED by the GDPR: protecting public interest journalism in the face of GDPR-based strategic litigation against public participation*.

^{xx} Rezolucija Europskog parlamenta, P9_TA(2021)0451, t. L.

^{xxi} Rezolucija Europskog parlamenta, P9_TA(2021)0451, t. G.

^{xxii} S obzirom na bogato iskustvo sa anti-SLAPP regulacijom u SAD, Kanadom i Australijom, EP je pozvao EK da razmotri zakonodavstvo u ovim zemljama, a koje je „dobro razvijeno“ (vidjeti: Rezolucija Europskog parlamenta, P9_TA(2021)0451, para. 21). Za pregled anti-SLAPP zakonodavstva u SAD, zaključno sa aprilom 2022. godine, vidjeti: Vining, Austin; Matthews, Sarah, *Overview of Anti-SLAPP Laws*, 2022. Dostupno na: <https://www.rcfp.org/introduction-anti-slapp-guide/>, pristupljeno: 20.12.2022. Jankowski, Shannon; Hogle, Charles, *SLAPP-ing Back: Recent Legal Challenges to the Application of State Anti-SLAPP Laws*, 2022. Dostupno na: https://www.americanbar.org/groups/communications_law/publications/communications_lawyer/2022-winter/slapping-back-recent-legal-challenges-the-application-state-antislapp-laws/, pristupljeno: 20.12.2022. Za pregled anti-SLAPP regulacije u SAD, Kanadi i Australiji vidjeti: Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs - Directorate-General for Internal Policies, *The Use of SLAPPs to Silence Journalists, NGOs and Civil Society*, str. 12-22. Za novosti u engleskom i škotskom pravu, vidjeti: Siddique, Haroon, *English courts get new powers to dismiss Slapp cases against reporters*, 2022. Dostupno na: <https://amp.theguardian.com/media/2022/jul/20/english-courts-get-new-powers-to-dismiss-slapp-cases-against-reporters>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xxiii} Presuda dostupna na: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_446_ing.pdf, pristupljeno: 20.12.2022. Slučaj se odnosio na krivične tužbe koje je zbog klevete pokrenuo predsjednik Ekvadora protiv novinara Emilia Palacia Urrutia i lista El Universo. Optuženi za klevetu (novinar koji je apelant i drugi) proglašeni su krivim za klevetu, osuđeni su na tri godine zatvora, a naloženo im je i da plate 30.000.000 dolara odštete predsjedniku. Nacionalni sud je dodatno naložio El Universu da plati 10.000.000 dolara odštete. Inter-američki sud je zaključio da je izrečena sankcija “proizvela zastrašujući efekat koji je zaustavio cirkulaciju ideja, mišljenja i informacija od strane trećih strana, što predstavlja povredu prava na slobodu izražavanja” (para. 124). Sud nadalje eksplicitno navodi: “prijegavanje javnih funkcionera sudskim kanalima za podnošenje tužbi za krivična djela klevete ili uvrede, ne s ciljem ispravljanja, već da bi se učitkale kritike koje su upućene na njihov račun zbog radnji učinjenih u javnoj sferi, predstavljaju prijetnju slobodi izražavanja. Ova vrsta procesa, poznata kao "SLAPP" (strateška tužba protiv učešća javnosti), predstavlja zloupotrebu pravosudnih mehanizama koje mora regulisati i kontrolirati državama, s ciljem omogućavanja efikasnog ostvarivanja slobode izražavanja” (para. 95). U konačnici, presuda “otvara vrata za promišljanje o potrebi i važnosti anti-SLAPP mjera, kao sredstva za izbjegavanje strateških tužbi čija je svrha cenzuriranje kritičkog mišljenja, te potrebe da se nastavi jačati snažna zaštita slobode izražavanja koju garantuje američka konvencija, jačanjem zaštite mišljenja i slobode izražavanja o pitanjima od javnog interesa” (u: Suglasno mišljenje sudija Eduarda Ferrera Mac-Gregora Poisot i Ricarda C. Pereza Manriquea, para 33).

^{xxiv} Presuda u predmetu *Urrutia i drugi protiv Ekvadora*, od 24.11.2021, para. 182.

^{xxv} Komitet za kulturu, nauku, obrazovanje i medije, Parlamentarne skupštine VE, predložio je usvajanje rezolucije “Countering SLAPPs: an imperative for a democratic society“ u decembru 2021. godine, o kojoj još uvijek nije raspravljano (vidjeti:

https://pace.coe.int/en/files/29597/html?_cf_chl tk=PirvLHUM.ji0lhu6AxVONdp9aDQYpB381FoubyMa2pI-1644511326-0-gaNycGzNCVE, pristupljeno: 20.12.2022).

^{xxvi} The United Nations Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples’ Rights Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information, Twentieth Anniversary Joint Declaration: Challenges to Freedom of Expression in the Next Decade, st. 1, t. b: države bi trebale osigurati zaštitu slobode izražavanja (...), uključujući ograničavanje krivičnih ograničenja slobode govora kako se ne bi odvrtila javna rasprava o pitanjima od javnog interesa (Dostupno na: <https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/425282?download=true>, pristupljeno: 20.12.2022). OSCE Office of the Representative on Freedom of the Media: Special Report Legal Harassment and Abuse of the Judicial System Against the Media. Predstavnik za slobodu medija u ovoj publikaciji, preporučuje državama članicama da prepoznaju zabrinjavajući i zastrašujući učinak sudskih sporova i tužbi, pokrenutih radi cenzure, zastrašivanja, ušutkavanja i iscrpljivanja medijskih radnika i medija, te da stoga razmotre neki oblik zaštite ili zaštitnih mjera, uključujući kroz propise, za novinare i druge medijske radnike protiv ovakvih zlonamjernih tužbi. (Dostupno na: <https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/505075>, pristupljeno: 20.12.2022). Također, vidjeti: OSCE Ministerial Council, Decision no. 3/2018 Safety of Journalists, MC.DEC/3/18, 07.12.2018.

^{xxvii} Reakcija UN-a je dominantno ljudsko-pravaška. Za pregled aktivnosti tijela UN, vidjeti: United Nations Special Rapporteur on the Rights to Freedom of Peaceful Assembly and of Association, SLAPP & FoAA rights. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/FAssociation/InfoNoteSLAPPsFoAA.docx>, pristupljeno: 20.12.2022. Aktivnosti UN-a su fragmentirane te su se ticale *branitelja ljudskih prava* (vidjeti: Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders, A/HRC/25/55, 23.12.2013, para 59), *pozitivnih obaveza države u osiguranju ljudskih prava* (vidjeti: Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, A/HRC/20/27, 21.05.2012, para. 63), *biznisa i ljudskih prava* (vidjeti: UN Working Group on Business and Human Rights, Guidance on National Action Plans on Business and Human Rights, decembar 2014, str. 37), *upravljanja okupljanjem* (Joint report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association and the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions on the proper management of assemblies, A/HRC/31/66, 04.02.2016, para 86, 88) i *sigurnosti novinara* (vidjeti: United Nations Human Rights Council, The safety of journalists, A/HRC/45/18, 06.10.2020, para. 95). U preporuci UN-a o SLAPP-ovima se navodi: “a) Države bi trebale zaštititi i olakšati prava na slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja kako bi osigurale da ova prava uživaju svi, između ostalog, donošenjem zakona protiv SLAPP-a, dozvoljavajući prijevremeno odbacivanje (uz dosuđivanje troškova) takvih tužbe i korištenje mjera za kažnjavanje zlostavljanja. b) Svi državni akteri – zakonodavna, sudska, izvršna, regulatorna – na bilo kom nivou treba da rade na stvaranju okruženja u kojem je kritika dio zdrave debate o svim pitanjima od javnog ili društvenog značaja. c) Privatne kompanije treba da se uzdrže od upotrebe građanskih tužbi kao sredstva za gašenje učešća javnosti i kritičkog zastupanja (vidjeti: United Nations Special Rapporteur on the Rights to Freedom of Peaceful Assembly and of Association, SLAPP & FoAA rights).

^{xxviii} Vidjeti: Mir, Legal Analysis on the Draft Laws of Malta to Implement Various Measures for the Protection of the Media and of Journalists, str. 15-17. Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs - Directorate-General for Internal Policies, *The Use of SLAPPs to Silence Journalists, NGOs and Civil Society*, str. 33-45.

^{xxix} Prijedlog direktive, COM(2022)177 final. Rezolucija Europskog parlamenta, P9_TA(2021)0451, t. J. CASE je identificiralo 570 SLAPP slučajeva u Evropi, od 2010. do 2021. godine (vidjeti: Ghio et al., Shutting Out Criticism: How SLAPPs Threaten European Democracy).

^{xxx} Platforma Vijeća Evrope za promociju zaštite novinarstva i sigurnosti novinara, Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists, str. 19.

^{xxxi} Media Freedom Rapid Response, Monitoring Report Mapping Media Freedom: Januar – June 2022, 2022. Dostupno na: <https://www.mfrr.eu/wp-content/uploads/2022/09/MFRR-Monitoring-Report-January-to-June-2022.pdf>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xxxii} Slično i u 2021. godini: 626 upozorenja zbog kršenja medijskih sloboda su evidentirana, od čega 159 (25,4%) pravni napadi, a građanskih tužbi je bilo 33. Vidjeti: <https://www.mfrr.eu/monitor/>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xxxiii} Centre for Media Pluralism and Media Freedom, Media Pluralism Monitor. Monitoring media pluralism in the digital era: application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, the Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2021, 2022. Dostupno na: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/74712>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xxxiv} Centre for Media Pluralism and Media Freedom, Media Pluralism Monitor. Monitoring media pluralism in the digital era: application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, the Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2021, str. 2.

^{xxxv} Preporuka, para 18. Komunikacija Komisije, COM/2020/790 final, str. 15. Rezolucija Europskog parlamenta, P9_TA(2021)0451, t. J. Commissioner for Human Rights, Time to take action against SLAPPs.

^{xxxvi} Vidjeti: Rezolucija Europskog parlamenta od 19. aprila 2018. o zaštiti istraživačkih novinara u Europi: slučaj slovačkog novinara Jána Kuciaka i Martine Kušnírove, P8_TA(2018)0183. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0183_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022. Rezolucija Europskog parlamenta od 03. maja 2018. o medijskom pluralizmu i slobodi medija u Europskoj uniji, P8_TA(2018)0204. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0204_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022. Rezolucija Europskog parlamenta od 28. marta 2019. o stanju u pogledu vladavine prava i borbe protiv korupcije u EU-u, posebno na Malti i u Slovačkoj, P8_TA(2019)0328. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0328_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022. Rezolucija Europskog parlamenta od 03. maja 2018. o medijskom pluralizmu i slobodi medija u Europskoj uniji, P8_TA(2018)0204. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0204_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022. Rezolucija Europskog parlamenta od 28. marta 2019. o stanju u pogledu vladavine prava i borbe protiv korupcije u EU-u, posebno na Malti i u Slovačkoj, P8_TA(2019)0328. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0328_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022. Rezolucija Europskog parlamenta od 25. novembra 2020. o jačanju slobode medija: zaštita novinara u Europi, govor mržnje, dezinformacije i uloga platformi, P9_TA(2020)0320. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0320_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022. Rezolucija Europskog parlamenta od 29. aprila 2021. o ubojstvu Daphne Caruane Galizije i vladavini prava u Malti, P9_TA(2021)0148. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0148_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022. Rezolucija Europskog parlamenta od 24. juna 2021. o Izvješću Komisije o vladavini prava za 2020., P9_TA(2021)0313. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0313_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022. Rezolucija Europskog parlamenta od 16. decembra 2021. o temeljnim pravima i vladavini prava u Sloveniji, posebno kašnjenju u imenovanju tužitelja za Ured europskog javnog tužitelja, P9_TA(2021)0512. Dostupno: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0512_HR.html, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xxxvii} Vidjeti: Komunikacija Komisije, COM(2020)790 final. Komunikacija Komisije, COM(2022)500 final. Komunikacija Komisije, COM(2021)700 final. Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija: strategija za jačanje primjene Povelje o temeljnim pravima u EU-u, COM(2020)711 final. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0711&from=EN>, pristupljeno: 20.12.2022. Vidjeti također reakciju Vijeća EU: Zaključci Vijeća o zaštiti i sigurnosti novinara i drugih medijskih djelatnika (2022/C 245/04), C 245/5, 28.06.2022.

^{xxxviii} Rezolucija Europskog parlamenta, P9_TA(2021)0451, para. 22.

^{xxxix} Komunikacija Komisije, COM/2020/790 final, str. 12.

^{xl} Komunikacija Komisije, COM/2020/790 final, str. 13.

^{xli} Vidjeti: <https://www.the-case.eu/>, pristupljeno: 20.12.2022. Koalicija je, zajedno sa Evropskim centrom za slobodu medija i štampe, u oktobru 2022. godine održala evropsku anti-SLAPP konferenciju (vidjeti: <https://anti-slapp-con.ecpmf.eu/>, pristupljeno: 20.12.2022). Nevladine organizacije su pripremile model EU anti-SLAPP direktive. Vidjeti: Protecting public watchdogs across the EU: A proposal for an EU anti-SLAPP law. Dostupno na: https://dq4n3btxmrc9.cloudfront.net/files/zkecf9/StopSLAPPs_04Dec.pdf, pristupljeno: 20.12.2022. Model direktive je podržalo preko 70 medijskih i ljudsko-pravaških organizacija.

^{xlii} Rezolucija Europskog parlamenta, P9_TA(2021)0451, t. I.

^{xliii} Komunikacija Komisije, COM(2022)500 final, str. 21.

^{xliv} Podršku u izradi Prijedloga direktive je dala i podgrupa u okviru Strateške grupe protiv SLAPP, koju je EK osnovala 2021. godine. Detalji dostupni na: <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert-groups/consult?lang=en&do=groupDetail.groupDetail&groupID=3746>, pristupljeno: 20.12.2022. Treba spomenuti da je EK u septembru 2022. godine objavila Prijedlog uredbe o slobodi medija u EU, (vidjeti: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_5504, pristupljeno: 20.12.2022). O njenom zakonodavnom životu vidjeti: <https://epthinktank.eu/2022/11/22/european-media-freedom-act-eu-legislation-in-progress/>, pristupljeno: 20.12.2022. Komisija je također donijela Preporuku 2022/1634 od 16. septembra 2022. o

internim zaštitnim mjerama za uredničku neovisnost i transparentnost vlasništva u medijskom sektoru, L 245/56, 22.09.2022. Komisija je 2021. godine donijela Preporuku 2021/1534 od 16. septembra 2021. o jamčenju zaštite, sigurnosti i jačanja položaja novinara i drugih medijskih djelatnika u Europskoj uniji, L 331/8, 20.09.2021.

^{xlv} Za pregled parlamentarnog života Prijedloga direktive, vidjeti: Strategic lawsuits against public participation (SLAPPs) [EU Legislation in Progress], dostupno na: <https://epthinktank.eu/2022/10/03/strategic-lawsuits-against-public-participation-slapps-eu-legislation-in-progress/>, pristupljeno: 20.12.2022. Pregled javnih konsultacija dostupan na: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13192-EU-action-against-abusive-litigation-SLAPP-targeting-journalists-and-rights-defenders_en, pristupljeno: 20.12.2022. Initiative against abusive litigation targeting journalists and rights defenders, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-new-push-for-european-democracy/file-initiative-against-abusive-litigation-targeting-journalists-and-rights-defenders>, pristupljeno: 20.12.2022. Crego et al., Briefin EU Legislation in Progress: Strategic lawsuits against public participation (SLAPPs). Za reakciju medijskih i ljudsko-pravaških organizacija, vidjeti: EU Anti-SLAPP Initiative Encouraging: all eyes on Member States, dostupno na: <https://europeanjournalists.org/blog/2022/04/28/eu-anti-slap-initiative-encouraging-all-eyes-on-member-states/>, pristupljeno: 20.12.2022. EU: Anti-SLAPPs initiative is a landmark step in the right direction, dostupno na: <https://www.article19.org/resources/eu-anti-slapps-initiative-landmark-step-in-the-right-direction/>, pristupljeno: 20.12.2022. European Commission proposes anti-SLAPP legislation, dostupno na: <https://www.eurocadres.eu/news/european-commission-proposes-anti-slap-legislation/>, pristupljeno: 20.12.2022. CASE welcomes the EC's Anti-SLAPP Initiative as a landmark step in the right direction, dostupno na: <https://www.ecpmf.eu/case-welcomes-the-ecs-anti-slap-initiative-as-a-landmark-step-in-the-right-direction/>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xlvi} „Službeni glasnik BiH – međunarodni ugovori”, br. 10/08, 01/17 i 08/17.

^{xlvii} Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću: Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, COM(2019)261 final. Dostupno na: <http://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Misljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovina-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xlviii} Slično: Vodič za implementaciju Preporuke CM/Rec(2016)4 o zaštiti novinarstva i sigurnosti novinara i ostalih medijskih aktera, DGI(2020)11, str. 33. European Anti-SLAPP Conference - speech by Dunja Mijatović, CommDH/Speech(2022)6, 20.10.2022. Dostupno na:

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjF9pqY0ZT8AhU8h_0HHcdcA3UQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fstatic1.squarespace.com%2Fstatic%2F5f2901e7c623033e2122f326%2Ft%2F605e125624daa0419362a36c%2F161677814677%2FThe%2BNeed%2Bfor%2Ba%2BCouncil%2Bof%2BEurope%2BRecommendation%2B-%2BFinal.pdf&usq=AOvVaw3sTSLHxQFuKdMUFHc11CJC, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xlix} Prijedlog direktive, para. 23, čl. 5 st. 1.

^l Prijedlog direktive, para. 26, čl. 8.

^{li} Prijedlog direktive, čl. 5 st. 3.

^{lii} Prijedlog direktive, čl. 9 st. 1.

^{liii} Prijedlog direktive, para. 27.

^{liiv} Prijedlog direktive, para. 28.

^{liv} Prijedlog direktive, čl. 13.

^{lvi} Prijedlog direktive, para 30, čl. 12.

^{lvii} Prijedlog direktive, para 25.

^{lviii} Prijedlog direktive, para 31, čl. 14.

^{lix} Prijedlog direktive, para 31, čl. 15.

^{lx} Prijedlog direktive, čl. 16.

^{lxi} Prijedlog direktive, para 32.

^{lxii} Prijedlog direktive, para 24.

^{lxiii} Prijedlog direktive, čl. 6.

^{lxiv} Prijedlog direktive, čl. 7.

^{lxv} Prijedlog direktive, čl. 11.

^{lxvi} Prijedlog direktive, para. 29.

^{lxvii} Prijedlog direktive, para. 33 i 34, čl. 17 (razlozi za odbijanje priznavanja i izvršenja sudske odluke treće zemlje) i čl. 18 (nadležnost za postupke protiv sudskih odluka trećih zemalja).

^{lxviii} Preporuka, para. 20.

^{lix} Preporuka, para. 21.

^{lxx} Preporuka, para. 22.

^{lxxi} Preporuka, para. 23.

^{lxxii} Preporuka, para. 31, 44. Sl. Organization for Security and Co-operation in Europe Office of the Representative on Freedom of the Media, Special Report on the First Roundtable of the Safety of Journalists Project Data Collection, Analysis and Reporting on Attacks and Violence Against Journalists, 07.11.2022. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/530605.pdf>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{lxxiii} Preporuka, para. 26.

^{lxxiv} Vidjeti: Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs - Directorate-General for Internal Policies, *The Use of SLAPPs to Silence Journalists, NGOs and Civil Society*, str. 23-26. ARTICLE 19, Committee to Protect Journalists, European Centre for Press and Media Freedom, Greenpeace International, Human Rights Centre Ghent University, Human Rights House Foundation, The need for a Council of Europe Recommendation on measures to deter and remedy the use of SLAPPs. Dostupno na:

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjF9pqY0ZT8AhU8h_0HHcdcA3UQFnoECA_UOAQ&url=https%3A%2F%2Fstatic1.squarespace.com%2Fstatic%2F5f2901e7c623033e2122f326%2Ft%2F605e125624daa0419362a36c%2F1616777814677%2FThe%2BNeed%2Bfor%2Ba%2BCouncil%2Bof%2BEurope%2BRecommendation%2B-%2BFinal.pdf&usq=AOvVaw3sTSLHxQFuKdMUFHc11CJC, pristupljeno: 20.12.2022.

^{lxxv} Vidjeti: Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs - Directorate-General for Internal Policies, *The Use of SLAPPs to Silence Journalists, NGOs and Civil Society*, str. 26-28. Bayer et al., Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union: A comparative study, str. 34-35.

^{lxxvi} Vidjeti: Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs - Directorate-General for Internal Policies, *The Use of SLAPPs to Silence Journalists, NGOs and Civil Society*, str. 28-31. Bayer et al., Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union: A comparative study, str. 31-32.

^{lxxvii} Vidjeti: Bayer et al., Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union: A comparative study, str. 36-43.

^{lxxviii} Vidjeti: npr. *Dink protiv Turske*, aplikacije br. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 i 7124/09, presuda od 14.09.2010, para. 137. *Khadija Ismayilova protiv Azerbejdžana*, aplikacije br. 65286/13 i 57270/14, presuda od 10.01.2019, para. 157. *Uzeyir Jafarov protiv Azerbejdžana*, aplikacija br. 54204/08, presuda od 29.01.2015, para. 68.

^{lxxix} U npr. *Independent Newspapers Limiter protiv Irske*, aplikacija br. 28199/15, presuda od 15.06.2017, para. 91.

^{lxxx} Aplikacija br. 2841/10, presuda od 15.03.2022. O presudi vidjeti: Voorhoof; Dirk, *OOO Memo v. Russia: ECtHR prevents defamation claims by executive bodies*, online, 2022. Dostupno na : <https://strasbourgobservers.com/2022/04/01/ooo-memo-v-russia-ecthr-prevents-defamation-claims-by-executive-bodies/>, pristupljeno: 22.12.2022.

^{lxxxi} *OOO Memo protiv Rusije*, para. 43.

^{lxxxii} Vidjeti: Zajedničko saglasno mišljenje sudija Ravarani, Serghides i Lobov, u presudi *OOO Memo protiv Rusije*, para. 2.

^{lxxxiii} *OOO Memo protiv Rusije*, para. 45,

^{lxxxiv} Commissioner for Human Rights, Time to take action against SLAPPs.

^{lxxxv} Information Document: Current trends in threats to Freedom of Expression: interference with the coverage of public events, broadcasting bans and strategic lawsuits SG/Inf(2021)36, str. 10.

^{lxxxvi} Deklaracija o poželjnosti međunarodnih standarda koji se odnose na Forum Shopping u pogledu klevete, kako bi se osigurala sloboda izražavanja (od 04.07.2012).

^{lxxxvii} Preporuka Komiteta ministara o ulogama i odgovornosti internet posrednika (CM/Rec(2018)2).

^{lxxxviii} Preporuka Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti novinarstva i sigurnosti novinara i ostalih medijskih aktera (CM/Rec(2016)4) i Vodič za implementaciju Preporuke (DGI(2020)11).

^{lxxxix} Preporuka Komiteta ministara o zaštiti i promociji prava na slobodu izražavanja i prava na privatni život s obzirom na neutralnost mreže (CM/Rec(2016)1).

^{xc} Ka dekriminalizaciji klevete (1577(2007)).

^{xci} Prijetnje slobodi medija i sigurnosti novinara u Evropi (2317(2020)).

^{xcii} ARTICLE 19, Committee to Protect Journalists, European Centre for Press and Media Freedom, Greenpeace International, Human Rights Centre Ghent University, Human Rights House Foundation, The need for a Council of Europe Recommendation on measures to deter and remedy the use of SLAPPs.

^{xciii} Detalji na: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/msi-slp#%7B%22119911045%22%3A%5B0%5D%7D>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xciv} Poziv pravnicima: Prijavite se za prvu Gongovu radionicu o SLAPP tužbama 10. siječnja, dostupno na: <https://gong.hr/2022/12/19/poziv-pravnicima-prijavite-se-za-prvu-gongovu-radionicu-o-slap-tuzbama-10->

[sijecnja/?fbclid=IwAR3NdOKSIhrfjA4m1A7LRZH9WWm-ZJI-Wa3W74fOtcfrDb79rWVFGAeQomc](#), pristupljeno: 20.12.2022.

^{xcv} HND-ova anketa: u Hrvatskoj aktivno najmanje 905 tužbi protiv novinara i medija, dostupno na: <https://www.hnd.hr/hnd-ova-anketa-u-hrvatskoj-aktivno-najmanje-905-tuzbi-protiv-novinar-a-i-medija>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{xcvi} HND-ova anketa: u Hrvatskoj aktivno najmanje 905 tužbi protiv novinara i medija.

^{xcvii} CASE navodi da visoko pozicionirani vladini zvaničnici često verbalno napadaju medije (vidjeti: Ghio et al., *Shutting Out Criticism: How SLAPPs Threaten European Democracy*, str. 56). U oktobru 2022. godine, predsjednik Županijskog suda u Osijeku, u izboru CASE-a, proglašen je najvećim pravosudnim nasilnikom u Evropi, zbog šest tužbi koje je podnio protiv zagrebačkog portala Telegram, glavne urednice Jelene Valentić i novinara Drage Hedla.

^{xcviii} Bayer et al., *Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union: A comparative study*, str. 42.

^{xcix} HND-ova anketa: u Hrvatskoj aktivno najmanje 905 tužbi protiv novinara i medija.

^c Bayer et al., *Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union: A comparative study*, str. 12. Vidjeti također: Article 19, SLAPPs against journalists across Europe: Media Freedom Rapid Response, str. 41-44 (case study Hrvatska).

^{ci} Komunikacija Komisije COM(2022)500 final, str. 21. Komunikacija Komisije, COM(2021)700 final, str. 18.

^{cii} Stručna radna skupina za oblikovanje politike suzbijanja SLAPP tužbi, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/strucna-radna-skupina-za-oblikovanje-politike-suzbijanja-slapp-tuzbi/22216>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{ciii} Article 19, ABA Centar za ljudska prava, NUNS, „SLAPP“ – stanje u Srbiji: Izveštaji po državama, decembar 2021, bez oznake stranice u publikaciji. Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjBvcuOuJX8AhVghv0HHYnmcQUQFnoECBAQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.article19.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2022%2F02%2FA19-Serbia-SLAPPs-report_Final_Serbian-18Feb22.pdf&usq=AOvVaw2tUEaqPBThYXGnAJ2_c00M, pristupljeno: 20.12.2022.

^{civ} Article 19, ABA Centar za ljudska prava, NUNS, „SLAPP“ – stanje u Srbiji: Izveštaji po državama, decembar 2021, bez oznake stranice u publikaciji.

^{cv} Article 19, ABA Centar za ljudska prava, NUNS, „SLAPP“ – stanje u Srbiji: Izveštaji po državama, decembar 2021, str. 28-44 (pregled SLAPP predmeta).

^{cvi} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, Udruženje/Udruga BH novinari, online, 2022, str. 13. Dostupno na: <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2022/11/JSI-BiH-BiH.-FINAL.pdf>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{cvi} Džumhur, Jasminka; Jukić, Nives; Mitrović, Ljubinko, *Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH*, Institucija Ombudsmena za ljudska prava BiH, Banja Luka, 2017, str. 35, 44. Dostupno na: <https://www.ombudsmen.gov.ba/Download.aspx?id=220&lang=BS>, pristupljeno: 20.12.2022. Hrnjić Kuduzović, Zalfa, *Zajedno ka boljim medijskim zakonima - analiza medijskog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini sa preporukama za unapređenje*, Udruženje/udruga BH Novinari, Sarajevo, 2021, str. 34. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2021/07/Zajedno-ka-boljim-medijskim-zakonima-analiza-medijske-legislative-u-BiH-sa-preporukama-za-unapredjenje-1.pdf>, pristupljeno: 20.12.2022. Čengić, Rubina, Pravna zaštita novinara i novinarki u BiH: Samo 30 posto napada i prijetnji dobiju pravosudni epilog, dostupno na:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj7qumRupX8AhVJhv0HHf7FDcYQFnoECBIAQAQ&url=https%3A%2F%2Fbhnovinari.ba%2Fbs%2F2021%2F07%2F28%2Fpravna-zastita-novinar-a-i-novinar-ki-u-bih-samo-30-posto-napada-i-prijetnji-dobiju-pravosudni-epilog%2F&usq=AOvVaw1IKe3IKw-fxIJTHPv5Xuap>, pristupljeno: 20.12.2022. Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 5-6. Radević, Maja, *Indikator nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021: Bosna i Hercegovina*, Udruženje/udruga BH Novinari, online, 2022, str. 23-30. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2022/05/BiH-BiH-2021.pdf>, pristupljeno: 20.12.2022.

^{cvi} Analitički izvještaj uz prilog dokumentu: Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću – Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, SWD(2019)222 final, str. 46. Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi_2rrlupX8AhVN7rsIHYZ1DP4QFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Feuropa.ba%2Fwp-content%2Fuploads%2F2019%2F06%2FAnaliti%25C4%258Dki-izvje%25C5%25A1taj-Mi%25C5%25A1ljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovine-za-%25C4%258Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf&usq=AOvVaw0q8HY7nJqzQFINA2XHHvvh, pristupljeno: 20.12.2022. Džumhur et al., Specijalni

izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH, str. 35. Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 5, 16. Radević, Maja, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021: Bosna i Hercegovina*, str. 17-18. Udovičić, Radenko, Radni uslovi novinara u Bosni i Hercegovini: novinari u procjepu devastiranih medija i pravne sigurnosti, 2015. Dostupno na: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwir5ojMu5X8AhUD8LsIHc0pDXsQFnoECAgQAOQ&url=https%3A%2F%2Fwww.media.ba%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fradni-uslovi-novinar-a-mart-2015.pdf&usg=AOvVaw0XVJXDp62P7LALeSxzPwh3>, pristupljeno: 20.12.2022. S tim u vezi: novinari su najmanje zadovoljni sa ekonomskom sigurnošću (vidjeti: Ljudska prava novinara u BiH – 2019. godina, dostupno na:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjT3-Pxu5X8AhXxi0HHUUEAPgQFnoECA8QAOQ&url=https%3A%2F%2Fbhnovinari.ba%2Fwp-content%2Fuploads%2F2020%2F09%2FLjudska-prava-novinar-a-2019.pdf&usg=AOvVaw2NYqhOeodskGstMZPYpHpJ>, pristupljeno: 20.12.2022).

^{cix} Džumhur et al., *Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH*, str. 33, 34, 44. Analitički izvještaj, SWD(2019)222 final, str. 45. Hrnjić Kuduzović, Zarfa, *Zajedno ka boljim medijskim zakonima - analiza medijskog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini sa preporukama za unapređenje*, str. 33. Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 8. Radević, Maja, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021: Bosna i Hercegovina*, str. 12. S tim u vezi, vidjeti usvojenu inicijativu Damir Arnauta, tada poslanika u Predstavničkom domu PS BiH o izmjenama i dopunama zakona o zaštiti klevete u BiH, “na način da se u iste inkorporiraju različiti standardi prihvatljivosti, tolerancije, te dokazivanja kada je u pitanju navodna kleveta protiv javnih ličnosti u odnosu na private osobe, a u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava” (inicijativa usvojena na 7. sjednici, 11.03.2022).

^{cx} Komesionar VE za ljudska prava navodi primjer dviju mladih aktivistkinja za zaštitu okoliša (Sara Tuševljak i Sunčica Kovačević), protiv kojih su podnese tužbe zbog toga što su govorili o negativnim utjecajima hidroelektrana na Kasindolsku rijeku (vidjeti: European Anti-SLAPP Conference - speech by Dunja Mijatović).

^{cx} Platforma Vijeća Evrope za promociju zaštite novinarstva i sigurnosti novinara, Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists, str. 19.

^{cxii} Džumhur et al., *Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH*, str. 44. Analitički izvještaj, SWD(2019)222 final, str. 45. Sl. u: Hrnjić Kuduzović, Zarfa, *Zajedno ka boljim medijskim zakonima - analiza medijskog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini sa preporukama za unapređenje*, str. 27. Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 4.

^{cxiii} Džumhur et al., *Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH*, str. 53.

^{cxiv} Džumhur et al., *Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH*, str. 53. Sl. Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 6.

^{cxv} Radević, Maja, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021: Bosna i Hercegovina*, str. 12.

^{cxvi} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 6.

^{cxvii} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 9. Radević, Maja, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021: Bosna i Hercegovina*, str. 20.

^{cxviii} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 9.

^{cxix} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 4, 36.

^{cxx} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 9.

^{cxxi} Radević, Maja, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021: Bosna i Hercegovina*, str. 12.

^{cxxii} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 9.

^{cxxiii} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 27.

^{cxxiv} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 12.

^{cxxv} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 12.

- ^{cxxvi} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 12.
- ^{cxxvii} Ljudska prava novinara u BiH – 2019. godina.
- ^{cxxviii} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 8. Radević, Maja, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021: Bosna i Hercegovina*, str. 12.
- ^{cxxix} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 12. Radević, Maja, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021: Bosna i Hercegovina*, str. 12.
- ^{cxix} Evropska federacija novinara: Koalicija za borbu protiv SLAPP tužbi, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2022/12/19/evropska-federacija-novinara-koalicija-za-borbu-protiv-slapp-tuzbi/>, pristupljeno: 20.12.2022.
- ^{cxixi} U završnoj fazi ovog istraživanja, autor je saznao da je Osnovni sud u Banja Luci odbio tužbu u predmetu *DWELT d.o.o. i drugi protiv Udruženja građana i drugih* (vidjeti: Odbijena tužba Škrbićevog zeta protiv CAPITAL-a, dostupno na: <https://www.capital.ba/odbacena-tuzba-skrbicevog-zeta-protiv-capital-a/>, pristupljeno: 20.12.2022). Osnovni sud u Banja Luci je odbio dostaviti presudu (br. 71 0 P 346452 21 P, od 31.10.2022), pravdajući to činjenicom da je u toku žalbeni postupak pred Okružnim sudom u Banja Luci. Sve to, protiv odredbama Zakona o slobodi pristupa informacijama u RS („Službeni glasnik RS“, br. 20/00). Međutim, u izostanku pristupa prvostepenoj presudi, žalbi na presudu i odgovoru na žalbu, nije moguće se referirati na ove dokumente.
- ^{cxixii} Vidjeti: Demantij privrednog društva KAVAT d.o.o. Novi Travnik na pisanje portala Tacno.net, dostupno na: <https://www.tacno.net/nasigradovi/demantij-privrednog-drustva-kavat-d-o-o-novi-travnik-na-pisanje-portala-tacno-net/>, pristupljeno: 20.12.2022.
- ^{cxixiii} Vidjeti: Reakcija Salke Zildžića na tekst Raporta, dostupno na: <https://raport.ba/reakcija-salke-zildzica-na-tekst-raporta/>, pristupljeno: 20.12.2022.
- ^{cxixiv} Vidjeti: Flek doo Tuzla: Demantujemo sve navode u tekstu “Tuzlanski tužioci poslali pismo, upozoravaju na zataškavanje ubistva Emira Džinića iz 2013.godine, dostupno na: <https://infoplus.ba/izdvojeno/flek-doo-tuzla-demantujemo-sve-navode-u-tekstu-tuzlanski-tuzioci-poslali-pismo-upozoravaju-na-zataskavanje-ubistva-emira-dzinića-iz-2013-godine/>, pristupljeno: 20.12.2022.
- ^{cxixv} Vidjeti demantij na: https://www.capital.ba/?attachment_id=659911, pristupljeno: 20.12.2022.
- ^{cxixvi} Vidjeti: <https://flek.ba/>, pristupljeno: 20.12.2022.
- ^{cxixvii} Predsjednik Općinskog odbora Tuzla; član Izvršnog odbora Kantonalnog odbora Tuzlanskog kantona; ranije poslanik u Skupštini Tuzlanskog kantona; predsjednik Federalnog kickboxing saveza, Selektor reprezentacije BiH u kickbox-u.
- ^{cxixviii} Bakirovi napadači na kameru: SDA nagrađuje presuđene nasilnike, optužene ubice i privredne kriminalce, dostupno na: <https://zurnal.info/clanak/sda-nagraduje-presudene-nasilnike-optuzene-ubice-i-privredne-kriminalce/21995>, pristupljeno: 20.12.2022.
- ^{cxixix} Vidjeti npr. za www.tacno.net - Treća nagrada za Tacno.net u tri godine: Elmedini Šabanović nagrada za istraživačko novinarstvo, dostupno na: <https://www.tacno.net/korupcija/treca-nagrada-za-tacno-net-u-tri-godine-elmedini-sabanovic-nagrada-za-istrazivacko-novinarstvo/>, pristupljeno: 20.12.2022; za www.capital.ba - Urednici CAPITAL-a nagrada za najbolji tekst o procesu pristupanja BiH u EU, dostupno na: <https://www.capital.ba/urednici-portal-capital-a-nagrada-za-najbolji-tekst-o-procesu-pristupanja-bih-u-eu/>, pristupljeno: 20.12.2022.
- ^{cxli} Prema čl. 3 st. 2 Prijedloga direktive, „pitanje od javnog interesa” znači svako pitanje koje utječe na javnost u tolikoj mjeri da javnost to može legitimno zanimati, u područjima kao što su: (a) javno zdravlje, sigurnost, okoliš, klima ili ostvarivanje temeljnih prava; (b) aktivnosti javno aktivne osobe ili subjekta ili aktivnosti od javnog interesa; (c) pitanja koja razmatra ili preispituje zakonodavno, izvršno ili pravosudno tijelo ili bilo koji drugi službeni javni postupak; (d) navodi o korupciji, prevari ili kriminalitetu; (e) aktivnosti čiji je cilj borba protiv širenja dezinformacija.
- ^{cxli} Svi tuženi su potvrdili ovu konstataciju (e-mail prepiska sa UG „Udruženje za promociju evropskih standarda i unapređenje poslovnog ambijenta”; Raport Media Group od 27.12.2022; e-mail prepiska sa Udruženjem „Centar za kritičko mišljenje“ od 26.12.2022).
- ^{cxlii} Džumhur et al., *Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH*, str. 43. Radević, Maja, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021: Bosna i Hercegovina*, str. 12.
- ^{cxliiii} Radević, Maja, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina 2021 – narativni izvještaj*, str. 13.
- ^{cxliiv} Vidjeti presudu ESLJP-a u predmetu: *Colombani i dr. protiv Francuske*, aplikacija br. 51279/99, presuda od 25.06.2002, para. 65.
- ^{cxliv} E-mail prepiska sa Udruženjem „Centar za kritičko mišljenje“, od 26.12.2022.

^{cxlvi} E-mail prepiska sa Raport Media Group, od 27.12.2022.

^{cxlvii} E-mail prepiska sa UG „Udruženje za promociju evropskih standarda i unapređenje poslovnog ambijenta“, od 27.12.2022.

^{cxlviii} E-mail prepiska sa UG „Udruženje za promociju evropskih standarda i unapređenje poslovnog ambijenta“; Raport Media Group od 27.12.2022; e-mail prepiska sa Udruženjem „Centar za kritičko mišljenje“, od 26.12.2022.

^{cxlix} E-mail prepiska sa UG „Udruženje za promociju evropskih standarda i unapređenje poslovnog ambijenta“, od 27.12.2022.

^{cl} ZOO FBiH, „Službeni list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, „Službeni list R BiH“, br. 2/92, 13/93, 13/94 i „Službene novine FBiH“, br. 29/03 i 42/11. ZOO RS, „Službeni list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i „Službene novine RS“, br. 17/93, 3/96, 37/01, 39/03 i 74/04.

^{cli} ZPP FBiH, „Službene novine FBiH“, br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15. ZPP RS, „Službene novine RS“, br. 58/03, 85/03, 71/05, 63/07, 105/08, 45/09, 49/09, 61/13 i 109/21. ZPP BD BiH, „Službeni glasnik BD BiH“, br. 28/18 i 06/21.

^{clii} Prijedlog direktive, str. 6.

^{cliii} Za model vidjeti: <https://www.antislapp.eu/>, pristupljeno: 20.12.2022.